

ARCHA

O akci, která neuspěla	J. Mates
Česká literatura v exilu	J. Jira
Symbolismus světla	J. Benáček
Z „Povídek opravdu krátkých“ . . .	P. Den
Rolleiflex	F. Listopad
Co je člověk?	F. Mikula
Nacionalismus na pranýři	J. Dresler
Ukrajinská lyrika	J. Kovtun
Okna, poznámky, glosy	



PUBLIKACE A ČASOPISY KULTURNÍ SEKCE ČS. UPRCHLICKÉHO VÝBORU V NĚMECKU

HLAS EXILU — kompletní 1954—1957 — vázaný DM 20,—; jednotlivé ročníky 1956 a 1957 po DM 8,50 — vázané.

ARCHA — ročník 1958 — vázaný DM 10,—

ARCHA — ročník 1959 — vázaný DM 12,—

A. Christen: POUTNÍK NEZNAMÝCH OCEÁNŮ, románová příloha Archy — DM 5,— brožované.

Dále expedujeme cyklostilovanou slovenskou publikaci pro mládež od Paľo ORTHA: LIETAJÚCI TRIEDA (zpracováno podle známého románu Ericha Kästnera) a cyklostilovanou UČEBNÍCI ANGLICKÉ GRAMATIKY (DM 3,—). Dále máme na skladě ještě několik vázaných ročníků SKAUTA-EXULANTA (DM 8,—).

KAMENNÝ ERB

Literární edice Čs. uprchlického výboru v Německu vydala tato původní díla předních exilových spisovatelů:

1. Jan ČEP: **Cikáni** (Novelistický triptych — Okupace, osvobození, exil). Grafická úprava Miroslav Šašek. DM 5,—
2. Hana ŠKLÍBOVÁ: **Pohádky** (pohádky vysílané rozhlasovou stanicí Svobodná Evropa). DM 5,—
3. Dr. Antonín KRATOCHVIL: **Peníz exulantův** (Antologie exilové prózy — dosud neuveřejněné povídky Jana Čepa, A. Kratochvila-Christena, Františka Kovárny, Jiřího Kovtuna, Františka Listopada, Ferdinanda Peroutky, Vladimíra Štědrého a J. Tumlíře. Grafická úprava Jaroslav Dresler). DM 5,—

Pokračování na třetí straně obálky

ARCHA, literární revue československého exilu. Vydává Kulturní sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Rediguje Dr. Antonín Kratochvil s redakčním kruhem. Odpovědný redaktor Josef Němeček. Grafická úprava Jar. Dresler. — Adresa: Čs. Flüchtlingskomitee in Deutschland, München 13, Elisabethstrasse 34/III.

Články podepsané plným jménem nemusí vždy vyjadřovat mínění redakce. Knižní příloha ARCHY „Sověťisace československých škol“ je rozvržena na dva ročníky a obsáhne asi 500 stran s přílohami.

O akci, která neuspěla

V květnu t. r. byla k 15. výročí osvobození Československa vyhlášena amnestie, apostrofovaná jako „doklad neotřesitelné síly a pevnosti socialistického zřízení“.

Amnestie slibuje mj. zastavení „trestního stíhání pro trestný čin opuštění republiky... proti osobám, které pod vlivem nepřátelské propagandy bez povolení opustily území republiky“. Zatímco Zápotockého amnestie z května 1955 vyzývala k návratu do ČSR, Novotný jen legalizuje praktiky čs. diplomatických zastoupení v cizině, která slíbila bz trestný návrat skoro každému, kdo o to v minulých letech požádal.

Režim si zřejmě netroufl organizovat široce založenou „akci návrat“, neboť si už jednou spálil prsty. Jeho boj proti exilu je dnes zaměřen jiným směrem.

Komunistům se ledacos povedlo. Pod kolchozní střechu dostali už přes 85 procent půdy. Všechna odvětví soukromého podnikání jsou prakticky zlikvidována. Těžký průmysl znásobil svoji výrobu. Klíčové pozice ve státní správě a funkce v povolených organizacích, dohled nad kulturním životem a náboženskými obcemi — to vše je v soudružských rukou. — Komunisté se cítí být tak daleko, že Z. Fierlinger směl začátkem dubna (v Bratislavě) prohlásit, že Československo bude jako první po SSSR „státem v němž socialismus v podstatě zvítězil“...

Nebudeme dnes zjišťovat, co znamená „socialismus“ čs. komunistického režimu v podrobnostech. Pokud jde o jeho „vítězství“, můžeme jen konstatovat, že k prostředkům, jimiž ho bylo dosaženo, patřilo vedle lží a lstí mnohonásobné násilí; po bojůvkách agitátorů a propagandistických brigádách byly nasazeny divize špiclů a všemocných kádřů aparátu policie a strany. A mnohé se tedy podařilo. Zbývá už jen — řekl Fierlinger v citovaném projevu — „převést ideje socialismu do vědomí každého občana“. Hovořeno jazykem, který je nám bližší, znamená to vniknout do srdcí, získat si je a přesvědčit, že jen tento (a žádný jiný) vývoj byl žádoucí, že jen takový (a žádný jiný) způsob života je správný; přesvědčit občany, že stát, na jehož počátku byla lež a který se udržuje hrubou mocí je jejich vlastní.

Tu jsme na onom úseku fronty, kde se komunistům práce již tak nedaří. Dokladů je o tom nemálo: od zpráv o činnosti ilegálních organizací v posledních 12 letech přes projevy demonstrantů v Plzni a jiných městech v roce 1953, přes hlasy studentů a spisovatelů, které šly světem právě před čtyřmi roky, až po ty zjevy „porušování socialistické zákonnosti“, jichž jsme už nemalou dobu svědky.

Ve zmíněných případech (které mají mnohem víc podob než jsme mohli vypsat) není ještě vítězů a nejsou také poražení. Válka mezi komunisty a quislingy na jedné straně — a prostým občanem na straně druhé, občanem, který odmítá umělou tvář a falešné srdce, jež mu chtějí zasadit, a který chce svůj vlastní život s právy všech svobod — tato válka pokračuje. —

Exil je součástí domova! Jeho příslušníci pocházejí ze všech vrstev. Svazky s rodinami, příbuznými a přáteli nezpřetrhal odchod za hranice, neudrzuje je jen pošta, nebo noviny, či rozhlas. Pro režim, který bojuje o „vědomí“ každého občana je existence těchto svazků nebezpečná; připomínají, že naše dějiny znají už řadu exilů, které přežily okupanty. Z přátel a rodinných příslušníků dělají podílíky na svobodném životě uprchlíka.

Amnestie — prohraná bitva

Dlouho byl exil pro komunisty „hromadou smetí“, „utečeneckou sebran-kou“, „odpadem dějin“ a pod. Je tomu právě pět let, co vyhlášením amnestie (v květnu 1955) zahájili akci, jejímž cílem bylo exil rozštěpit — a opanovat; a tedy zničit jeho svazky s domovem, jeho vliv.

Víme dnes, že to byl tah, který se soudruhům nepovedl, na němž ztratili mnoho námahy a i peněz. Neuspěli mimo jiné proto, že těžištěm akce byla propaganda; zapomněli, že její argumenty jsou jen tehdy účinné, když je tvrdí užití mocenských prostředků. A přehlédli ovšem, že většinu mezi exulanty tvoří političtí uprchlíci s mnohými a zhusta velmi draze zaplacenými zkušenostmi z přímého boje s režimem.

Amnestie a co jí předcházelo a následuje je zajímavým úsekem zápasu mezi režimem a opozicí a nebude snad bez užítku, připomeneme-li si některé údaje z jeho průběhu. —

Již na jaře 1954 byli někteří komunističtí diplomaté (zejména sovětsí) tak „indiskrétní“, že pustili do světa zprávu o amnestii pro politické uprchlíky, chystané v ČSR. — K Vánocům téhož roku dostala řada uprchlíků „řetězový dopis“, vyzývající k šíření „krásné myšlenky“ jakéhosi „Hnutí exulantů pro návrat domů — HEPND“; byla v něm řeč o „hvězdě návratu“ atd. V únoru 1955 vyšlo první z celkem sedmi čísel cyklostilovaného časopisu „HEPND“. Byl to typický produkt černé propagandy Prahy, Francie, Berlín a Vídeň byla místa, odkud byl nejčastěji rozesílán. Obsah prozrazoval určité (spíše malé než důkladné) vědomosti o životě uprchlíků, hlavně však chtěl představit exil jako tábor dvou nesmiřitelných skupin — dobře situovaných a všude protežovaných prominentů a návratu chtivých „poctivých“ uprchlíků.

V květnu 1955 byla vyhlášena amnestie: původně na půl roku (do listopadu) a jen pro „oběti nepřátelské propagandy“. Pak byla bez velkého hluku prodložena až do listopadu 1956 a rozšířena i na ty vykřičené „prominenty“. — V Praze byl ustaven zvláštní výbor pro navrátilce, jehož předsedou byl dr. Miroslav Klinger, kdysi známý sokolský pracovník, tehdy generální tajemník tzv. Čs. strany socialistické. (Čtenáře může zajímat, že M. Klinger zmizel letos z veřejného života a je pokládán za oběť čistky, kterou KSČ provedla v řadách bývalých národních socialistů.) Časopis

„HEPND“ předal svoji úlohu organizovat „akci návrat“ docela oficiálně — zanikl. Byl to — když odhlédneme od agresivních útoků na některé politizované ze 16. 6. 1955 — tomuto Výboru. Ve stejné době začal vycházet tištěný „Hlas domova“, orgán Výboru, s nímž na zlomu let 1956/57 taky tíky-exulanti — nezdařený pokus komunistických novinářů hrát si na slávky opěvující vlast a její krásy.

Zámek v Sadské u Nymburka (později jedna vila v Dejvicích) byl obehnan drátem a i jinak upraven, aby sloužil jako záchytný tábor pro očekávané masy navrátilců. — První tam byli dopraveni ještě koncem května 1955 — většinou oběti agitátorů, kteří v rolích „uprchlíků“ akci připravovali v táborech již dávno před amnestií. Navrátilci prošli zde výslechy vedenými úředníky ministerstva vnitra a když šlo vše dobře, dostali do 14 dnů občanskou legitimaci (modrou, nikoliv běžnou červenou) a mohli odejít do „normálního“ života. Většinou do dolů, v lepším případě do zemědělství, ve výjimečných, spoluprací s režimem zavánějících případech do nějakého lepšího zaměstnání.

Mnozí z těch kdo vyslyšeli volání Prahy se dnes na „vlast“ dívají mřížemi kriminálu. Např. **Miloslav Svoboda**, který se údajně vydával za lékaře a dopustil se i jiných podvodů, byl koncem roku 1956 odsouzen na 3 a půl roku. Hůř dopadl **Bohdan Tichý**, navrátilce z Anglie, který v únoru 1957 dostal 14 let jako „britský špión“. — V květnu 1958 jsme v karlovarském orgánu KSC četli, že na trest čeká navrátilce **Karel Duchoň**: dopustil se prý krádeže a po ní se pokusil o útěk za hranice! **Miroslav Jiráček** se zase z navrátilce stal „hochštaplerem“, hodným potrestání — hlásila Večerní Praha v lednu 1959. O měsíc později bylo oznámeno zatčení „špiona“ **Kamila Žďárského**, a tak dále.

Kolik uprchlíků se vrátilo? Čs. delegátka Šimonová prohlásila ve výboru OSN v listopadu 1957, že prý „několik set“. Tento údaj se kryje se záznamy, jež byly o „akci návrat“ vedeny v exilu. Když sečteme všechna jména (mezi nimiž je na stovku dětí, doprovázejících rodiče) včetně jmen legionářů z francouzské cizinecké legie, vrácených ze zajetí, včetně osob, repatriovaných ze západoněmeckých věznic, kde seděly za kriminální činy, včetně jmen manželek cizí národnosti — dostaneme se k číslu, které jen nepatrně přesahuje 800. — Pohled na životopisy navrátilců, na příčiny, které je kdysi vedly k odchodu z ČSR nás poučí, že jen v několika případech šlo o skutečné politické uprchlíky.

Tažení proti exilu pokračuje

Frontální útok na exil vedený rozbíječskou propagandou a s amnestií jako lákadlem se tedy nezdařil. Pro komunisty však zůstává — když ne nutností, pak aspoň trvalým přáním, aby byl exil v očích mezinárodní a zvláště pak domácí veřejnosti zdiskreditován. Volí dnes jiné prostředky a protože v tomto směru činnost v poslední době zintenzivněli, chceme ukázat na hlavní znaky této nové fáze tažení režimu proti exulantům.

Už v roce 1956 uvedlo Realistické divadlo v Praze hru Františka Pavlíčka „Chtěl bych se vrátit“; název vám vypráví obsah. Tentýž autor (uvedl se v roce 1944 rozhlasovou hrou „Trošečník“ a je nyní vedoucím tajemníkem Svazu čs. divadelních umělců) spolupůřil na scénáři k filmu „Černý

prapor", v němž hrají vedoucí roli příslušníci cizinecké legie-uprchlíci; film běží i na západě. — O hodných lidových demokratech a zlých exulantech vyprávějí i filmy „Ošklivá slečna“, „Král Šumavy“ a „Smyk“ — další jsou v přípravném stádiu.

„Státní cenu Klementa Gottwalda“ dostal v roce 1958 — v roce 10. výročí puče — román brněnského autora Zdeňka Pluhaře, nazvaný „Opustili mne...“ Naše čtenáři znají už jeho obsah z Archy č. 4/1958,*) můžeme proto jen stručně připomenout: Pluhař — jak víme z pozdějších jeho článků a nedávných „rozhlasových besed“ — byl pověřen zpracováním materiálu, který mu dodaly úřady z protokolů s navrátilci. Směl prý s mnohými dokonce i hovořit. Vyšlo z toho „dílo“, které jakoby z oka vypadlo černobílému schématu oficiální komunistické propagandy: Jsou uprchlíci-prominenti obklopeni sekretářkami a oplývající vším možným, jsou utečenci-agenti a utečenci-zloději a zloději-konec, a konečně pak skupina milosti hodných, z níž ti nešťastní obyčejní spáchají sebevraždu a těm šťastným se „povede útek“ do Československa.

Kniha se doma hodně čte — tak to alespoň říkají čísla o nákladu a naznačuje sám Pluhař. (Naposled v časopise Plamen z února t. r., v němž v povídce „Setkání“ vypráví o improvizované schůzce s „kladným“ hrdinou svého románu Honzíkem, dnes prý „plnoprávnou součástí závodu“.) Lze tvrdit, že ji lidé vyhledávají proto, aby mezi řádky našli pak zprávičky, které jim pomáhají udělat si o exilu vlastní obrázek. Z podobného důvodu, domníváme se, je zájem o komunistickou brožuru „Psychologická válka“, která (s perspektivy soudruhů) líčí činnost Svobodné Evropy. — Nepochybujeme, že se hodně čtou i různé ty seriály na pokračování (např. Procházekova „Pavučina“ v pražské Svobodě), které popisují práci „imperialistických agentů“ a jejich domácích spojenců.

Máme silné pochybnosti o tom, že takové „dokumentární zprávy“, že povídky, romány a hry a filmy s problematikou exilu vznikly spontánně, z vůle autorů. Jejich chabá úroveň, schematičnost ve zpracování a hrubá tendenčnost v zaměření prozrazují, že jde o práce šité na míru a na objednávku. Kdo je objednal a určil míry a zaplatil je jasné: Strana, její strategové pro boj proti exilu, kteří vyvodili určitá poučení z porážky v „akci návrat“, z neúspěchů v operacích s falsifikáty uprchlických časopisů, a chtějí jednotu exilu a domova narušit na úseku, na němž mají jako nositelé moci všechny prostředky k dispozici. Jan Matěs (Mnichov)

*) K paradoxní logice Pluhařova románu jsme tehdy poznamenali: „Co by řekla Praha dílu exilového spisovatele o nynějším CSR, v němž by např. napsal, že Tvorba v roce 1953 (kdy už nevycházela) napadla Kulturu (která ještě nevycházela) z protistalinské linie; v němž by tvrdil, že všichni občané včetně partajní smetánky chodí oblečení v hadrech, že z CSR se může podle starého slibu A. Zápotockého volně vycestovat kam kdo chce. Praha by jistě řekla, že je to lež. — Něco podobného musíme tvrdit o povídkách obsažených v Pluhařově knize: „Svobodný zítřek bije do Bohemie a ta zas do Českého slova a naopak.“ Trojice časopisů, která vedle sebe nikdy neexistovala! Mluví se o emigrantech-vražcích, emigrantech-zlodějích... a na druhé straně se přiznává jen několika desítkám, že ušly tomuto osudu. Je to pravda? — Opustí-li spisovatele tvůrčí fantazie, dá-li se svěst slogany, propagandistickou lží — pak hyne. A zahyne!

Česká literatura v exilu

Českoslovenští političtí exulanti po druhé světové válce, přesněji po komunistickém puči v Praze koncem února 1948, nedosahují co do počtu zdaleka uprchlíky polské či maďarské. Statistiky odhadují celkový počet československých exulantů na necelých 75.000. Jsou dnes rozptýleni po celém svobodném světě, podle toho, jak jim cizina poskytovala útulek. Největší počet jich emigroval a stále mění do Spojených států, kde, jak se zdá, se nejrychleji mohou uživit a uplatnit svá někdejší povolání. Také Austrálie a Kanada jich přijaly velký počet, ovšem většinou za těžkých pracovních podmínek. Velká Británie se starala přirozeně především o ty mladé exulanty a členy jejich rodin, kteří měli za druhé světové války podíl ve spojenecké armádě. Československá prozatímní vláda měla po pádu Francie sídlo v Anglii a vybudovala zde nejen letecké jednotky, nýbrž i řádnou armádu, které obě zasáhly do bojů v Evropě.

Také ve Francii se usídlilo na 5.000 nových uprchlíků, kteří obohatili řady dřívějšího silného proudu československých řemeslníků. V poslední době zde nacházely sídlo a uplatnění též mladí lidé, kteří prošli pěti- až desetiletým pobytem v cizinecké legii a dostali tak možnost usídlit se ve Francii. Rovněž státy skandinávské a též západní Německo projevily od začátku pochopení pro československý politický exil.

Pro téměř všechny uprchlíky znamenal útek z domova před nesnesitelným mravním útlakem a před hrozcí ztrátou svobody — poněvadž se kdysi volně vyslovili proti komunistickému režimu nebo jeho domácím představitelům, poněvadž sloužili v západní armádě nebo sympatizovali se západní kulturou — úplné společenské přežazení. Zejména liberální povolání jim byla v cizině zavřena a bylo nutno hledat nové existenční možnosti. Čechoslováci jako realistický národ překonali již nyní téměř všude tyto obtíže a našli si postavení odpovídající více méně jejich předchozímu vzdělání a osobním schopnostem.

Není tedy divu, že tento živelní osobní shon po existenci, jakož i nutnost naučit se novému jazyku, odsunuly do pozadí mnohdy jejich záliby čistě literární a kulturní. Český spisovatel, s výjimkou několika novinářů, neměl zprvu v cizině situaci příznivou. Několik málo z nich, kteří již před válkou pronikli do světa a byli překládáni do cizích literatur, tvoří výjimku potvrzující pravidlo.

Tak **Egon Hostovský** (* 1908), někdejší diplomatický úředník, který debutoval doma před válkou a trávil již druhou světovou válku na Západě, žije nyní ve Spojených státech. Píše jen česky, avšak jeho romány kosmopolitních námětů našly živý ohlas v Anglii, Americe, Německu, Francii, skandinávských zemích, do kterých jsou vesměs hojně překládány (Cizinec hledá byt, Nezvěstný, Dobročinný večírek). Francouzský filmový režisér Henri Clouzot uskutečnil podle námětu jeho románu „Půlnoční pacient“ zajímavý film „Les espions“.

Jiný vynikající spisovatel z údobí mezi dvěma válkami **Zdeněk Němeček** (* 1894 † 1957), povoláním rovněž diplomat, kterážto postavení mu umož-

ňovalo rozmanitost námětů, jednou v New Yorku, jednou v předválečné Francii či Španělsku atd., a kterého komunistický převrat stihl jako vyslanec v Dánsku, psal rovněž jen ve své mateřštině, v exilu už jen podlomeně, ale životní rozšafností naplněné povídky, které vyšly ve dvou knižních sbírkách (*Stín a Bloudění v exilu*) a román „*Tvrdá země*“.

Je škoda, že se odmíchl nadaný **Vladimír Vaněk** (*1895), rovněž diplomatický úředník, naposledy vyslanec v Itálii. Za poslední války, kdy žil ve Švédsku, ho na nátlak Hitlerovců Švédové zatkli a věznili. Je pravda, že mu umožnili pracovat ve vězení, kde napsal Vaněk švédsky (a po válce vydal též česky) poustavý historický román „*Země krvácí, země kvete*“. Román je zajímavou připomínkou života strádání a nadějí první velké vlny českých exulantů po bitvě na Bílé Hoře a za třicetileté války, s krátkým návratem domů, ale potom dalším beznadějným exilem.

Do této generace spisovatelů, kteří se učinili známými ještě doma, patří katolický spisovatel **Jan Čep** (*1902). Vynikající český literární kritik profesor F. X. Šalda v něm od začátku rozpoznal a ocenil nevšední vypravěčský talent, obohacený jeho láskou k moravské rodné půdě a k náboženským tradicím země. Exil, do něhož byl Čep nucen se uchýlit před tvrdou vlnou komunistického protináboženského teroru, ho těžce zasáhl v jeho tvůrčí síle. S výjimkou několika povídek (Cikáni a j.), překladů poesie Paula Claudela a meditativních úvah o náboženských zdrojích síly země, jež píše pravidelně pro rozhlas Svobodné Evropy domovu, nenašel ještě v exilu někdejší úroveň a rovnováhu.

Sem patří též **Vladimír Štědrý** (*1904), který se proslavil za poslední války jako bystrý spojenecký novinář-reportér v různých dílech světa a po válce odešel znovu do exilu. Nyní žije v západním Německu, nenašel však dosud někdejší svěžest (Kožich, Jeho Veličenstvo císař Spojených států, Věz svědectví, vydané v letech 1954–1956).

Jeho generační vrstevník, ruralistický spisovatel **Bedřich Svatoš** (*1908), který se doma šťastně uvedl několika romány, se snaží najít v exilu (kde žije jako universitní lektor v Lille) novou vyprávěcí notu (Hranolem vzpomínky) a v románu „*Mlha šatí strach*“ dovedl úspěšně spojit cítění a účast českého exilu na protinacistickém podzemním odboji na hranicích francouzsko-belgických.

Milada Součková (*1901), po válce kulturní attachée Československa ve Spojených státech a nyní knihovnice na harvardské universitě, která na sebe upozornila před válkou doma několika beletristickými pracemi, se vrátila k motivům vzpomínek na dětská léta, kdy se rodila a potom rozvíjela první Československá republika a dovedla ve volném pásmu své vyprávění (Neznámý člověk) až k Mnichovu. Její sloh, obrazivost a vypravěčské umění bohatě vyzrálo pobytem v cizině a řadí ji dnes do přední řady umělců českého jazyka též v poesii (Gradus ad Parnassum).

Též jiný krajan usedlý v Americe jako úředník u organizace Spojených národů **Ladislav Radimský** (pseud. Petr Den, *1898), se od prvotních esejů ještě doma před válkou citlivým vnímáním pulsu světa v Americe utvrdil a široce rozrostl. Patří mezi nejvzdělanější československé spisovatele-esejisty (Mexické divertimento, Evropan na Manhattanu a především odvažná pitva československého národního života a povahy „*Rud a líc našeho národního programu v atomovém věku*“). Z tohoto oboru přešel v po-

slední době do vlastní beletrie vzpomínkami na dětská léta strávená na českém městečku u babičky (Radost ve Veselí).

Česká literatura má v tomto odvětví nesmrtelnou knihu „Babička“, kterou napsala Božena Němcová právě před sto lety. Aniž se s ní chtěl přirozeně měřit, napsal k ní Radimský jakýsi pendant — babičku městskou, rovněž plnou životní moudrosti a pohody, lásky k dětem a k okolí. Radimskému se zde podařilo vytvořit skutečnou malou literární perlu, která jednou přejde z exilové do společné české literatury.

Neboť všichni autoři a díla, jež jsem stručně uvedl, vědomě i podvědomě usilují o to, aby to, co píš v exilu, čestně reprezentovalo ne sice světově vynikající, avšak vysoce hodnotnou a především svobodně tvořící literaturu, jejíž jsou dnes ve světě svobodnými představiteli.

Psát přímo v cizím jazyce, jiném než mateřském, předpokládá opravdu nadprůměrnou úroveň znalosti jazyka i nového prostředí a zdá se šťastným údělem toliko těm mladým intelektuálům, kteří již prošli školskou výchovou v cizině. Tak mladý esejista Jan Kolár (*1925) po dvou drobných úvahách o smyslu exilu „Listy němému příteli“ a o „Povaze české národní tradice“ se pokusil před rokem napsat přímo francouzský román „Monnaie de retour“ (vyšel u Julliarda) z prostředí mezi bělochy, černochoy a trafikanty v Kamerunu, kde žije. I vážnou francouzskou literární kritiku zaujala novost jeho pozorování.

Pokud vím, jiný jemu věkem blízký mladý intelektuál Antonín Kratochvíl (*1924), usedlý v Mnichově a autor první antologie české exilové prózy „Peníz exulantův“, napsal původně česky objemný román o Křištofu Kolumbovi, který má nyní vyjít v německém jazyce.



Příznačným a pro české písemnictví typickým rysem je **záliba Čechů a Slováků v poesii**. Za hlubokého národního úpadku se prostý lid citově vyjadřoval lidovými písněmi, které tryskaly z jeho hrdla, často neuměle veršované, ale, řekl bych sváteční, až přetékající jímavě působivou silou citu. A snad od té doby zůstala zakořeněna v našem lidu láska k básnictví vůbec a tento způsob odívat své city naděje i odporu, zoufání a lásky, veršovou formou.

Je tedy jaksi samozřejmé, že tento živý domácí odkaz úkolu poesie se především projevuje též v české poesii v exilu. Už na začátku druhé světové války vyšla v Paříži zásluhou básníka Josefa PALIVCE, který zůstal v obsazeném domově, knížka „Hlasy domova“. Asi dvacet básní, které poslali přední čeští básníci doma a několik básníků z exilu. Verše byly vesměs anonymní a vzpomínám ještě dnes rád, jak jsme se dohadovali o identitě básníků. Nebylo však rozdílu mezi domácími a exilovými, nemluvě o naprostě jednotě myšlenkové. Malá knížka veršů, ale vykonala své poslání. I dnes si exil uvědomuje, jak velký je úkol poesie v odboji a že básníkům nesmí chybět ani odvaha ani tvůrčí síla vést národ a lid doma z myšlenkového porobení k myšlenkovému i skutečnému osvobození. Zaslouží, myslím, připomenout, co napsal o tradici české poesie velký francouzský básník **Paul Valéry** v pařížské revui «L'art vivant» v nešťastných záříjových dnech roku 1938:

„Poesie v české zemi **existuje**: chci tím říci, že ji tam pokládají nikoliv za prosté a libovolné zpestření volných chvil některých jednotlivců, nýbrž za opravdu skutečnou mocnost (puissance). Češi nezapomínají na úlohu, kterou hráli jejich básníci v dobách bytí a nabytí národní myšlenky.“

V exilu vznikla celá plejáda mladých poetů, kteří se spočátku až úzkostně, doslovně, drží domova. Lpí vzpomínkami na rodné zemi jako na záchraném majáku v dáli, vyhlížejí obláčky kouře z Ithaky. Domov a jeho ztráta, touha po domácích lesích a polích a po návratu byly dlouho hlavními náměty jejich vlastenecké a často mělké rétoriky. Do tohoto okruhu patří poesie **Pavla Javora** (pseud. *1916), usedlého v Kanadě, který vydal v exilu již několik sbírek veršů (Pozdrav domů, Chudá sklizeň, Daleký hlas, Nad plamenem píseň, Hořké verše) a **Robertu Vlacha** (*1917), (Verše v exilu, Tu zemi krásnou, Princezna), který v poslední době šťastně obohatil svůj básnický fond novým lyrickým motivem — okouzlením z narození dcerky — „princezny“.

Z dalších básníků, kteří se projeví v exilu, jmenuji meditativního **Jiřího Kavku** (pseud.) se sbírkami „Úlomky torsa“ a „Vyznání řekám“ a především **Jiřího Kovtuna** (*1927), Čecha podkarpatoruského původu. Po několika drobných knížkách (Blahoslavení, Tu-Fuův žal) nás loni opravdu mile překvapil opravdu hlubokým a též jazykově vzácným přetlumočením básní z Pasternakova „Doktora Živaga“.

Mezi skutečné básnické talenty patří též **Ivan Jelínek** (*1909), který vydal v exilu sbírku „Ulice břemen“ a „Skutečna“, a **František Listopad** (*1921, pseud.), (Svoboda a jiné ovoce), kteří se oba projeví ještě v Československu na okraji mezi surrealismem a existencialismem, kdežto jiný básník jim příbuzný — **Ivan Blatný** (*1919), který se uchýlil do Anglie, se v exilu v posledních letech odmlčel.



Bohatá, ale mimo vlastní rámec této úvahy by byla kapitola o **českých a slovenských kulturních a vědeckých pracovnících**, kteří si již za necelé desetiletí získali opravdu čestné postavení ve vědeckém a universitním prostředí ve světě a především ve Spojených státech. Tak především učený profesor středověké byzantologie **P. František Dvorník**, pišící francouzsky a anglicky, historik **Otakar Odložilík**, matematik **V. Hlavatý**, abych jmenoval jen tyto tři přední representanty české vědy.

Ve Francii žije a publikuje své spisy mezinárodně syndikalistické povahy **Paul Barton** (*1919, pseud.), v západním Německu našlo uplatnění několik vědeckých pracovníků a kritik **Jaroslav Dresler** (*1925) dokončil německy nové hodnocení života a díla Franze Kafky.

Řím, kde se již po několik generací formují katoličtí vědečtí pracovníci, většinou duchovní, zůstal věren této tradici a naopak ji zesílil. Vycházejí tam latinsky, anglicky, česky, slovensky učené i populátorské teologicko-historické práce, které jsou zajímavým přínosem k dějinám českého i světového náboženského hnutí, i díla krásné literatury a jména **O. Petrů**,

Fr. Planner, P. Želivan, Laburda, J. Benáček opravňují k nejlepším nadějím do budoucnosti.

*

Publikování beletristických revuí a knížek se až dosud děje většinou nouzovými prostředky, svépomocí autorů a čtenářů, bez subvencí a v poměrně malém nákladu. Nadaný kritik profesor **František Kovárna** (*1905 †1952) založil první kulturní revui „Stopa“, která však zanikla s jeho předčasnou smrtí. V jeho intencích pokračoval **Robert Vlach**, který před sedmi lety založil a s **Antonínem Vlachem** vydával literárně kulturní měsíčník „Sklizeň“. Jiný literární kritik dr. **Antonín Kratochvíl** řídí od dvou let nábožensky zaměřenou kulturní revui „Archa“ (obnovení někdejší domácí revue nevšední úrovně) a dovedl zde sdružit nejlepší jména českého písemnictví v exilu. Ztrátou je zánik „Skutečnosti“, kterou řídil dr. H. J. Hájek.

Péči **Roberta Vlacha** vychází již čtvrtý rok knižnice „Sklizeň svobodné tvorby“, která již soustředila na čtyřicet knížek exilových spisovatelů a přispívá podstatně k udržení a pozvednutí svobodné české kultury a tvorby.

Prof. Josef Benáček (Assisi):

Symbolismus světla

I.

Mezi námi a věcmi, mezi člověkem a přírodou, nepodrobenou lidským potřebám a cílům, stojí technika, vědomé úsilí ovládnout svět. Technika nám dává sice do rukou vládu nad věcmi, ale zároveň nás od nich vzdaluje, takže nám zakrývá jejich původní podobu: tím, že pomáhá odkrýt a využít síly, které by zůstaly ležet ladem, uskutečňuje Baconův sen o „království člověka“; tím však, že se vsunuje mezi člověka a stvoření, umenšuje náš přímý styk s věcmi, zatlačuje je do pozadí.

Nechci se zde šířit podrobněji o této dvojí tváři techniky, o její slávě a kletbě. Chci se zamyslet jen nad osudem jedné z těch mnoha „věcí“, jejíž tvář nám technika zastínila. Chci se zamyslet nad **světlem** a nad jeho bohatou symbolikou.

Co se stalo se světlem v technickém věku? Náš postoj ke světlu se změnil. Fysika vypočítala jeho rychlost, vypracovala teorie o povaze záření, rozložila je do spekter a popsala jeho zákony. Technika se pak světla zmocnila a učinila z něho výrobek a zboží. Elektrické centrály vyrábějí a rozesílají energii, která se prostým otočením vypínače mění v proudy světla a zaplavuje jasně obydlí a ulice. Světlo se vyrábí a pro-

dává jako se vyrábí a prodává papír nebo plátno. Stalo se tak výrobkem a zbožím a přestalo být pocíťováno jako dar.

A vlastně celý rytmus civilisovaného života nás odvádí od styku s původní tváří světla. V továrnách a v kancelářích se pracuje často při umělé osvětlení: uzly lidských styků se soustřeďují do měst, v nichž domy a ulice zavírají světlo do svěrací kazajky zdí a nedovolují mu, aby se rozlilo v královské nádheře: těžiště denního života se mnohdy přesunuje na pozdní hodiny dne; to všechno má za následek, že se málo lidí setkává se světlem v jeho nefalšované podobě a že ubývá příležitosti — a mnohdy i chuti — vidět ve světle ozvěnu prvního rozbřesku, v němž vítězná „fiat lux“ roztrhlo temnoty. Přestali jsme pocíťovat světlo jako dar a přestali jsme v něm cítit moc. Sešel se rozdíl mezi dnem a nocí a zploštila se dialektika moci světla a temnoty.

Úžas nad příchodem a odchodem světla se zachoval dosud tam, kde rytmus lidského života zůstal aspoň částečně synchronisován se střídáním dne a noci, jak je tomu na př. v některých kontemplativních řádech, kde mníši vstávají před úsvitem, aby mohli pozdravit příchod dne. Hymny Chval (tak se nazývá část denních modliteb, které spadají právě do těch chvil) jsou plny hluboké symboliky světla.

Ale jaká je vlastně symbolika světla?

Chci se pokusit sledovat symbolismus světla k prameni: světla nedotčeného technikou, „nevyroběného“ a „neprodávaného“ světla. Nechci mluvit o démonii světla — o tom, jak technika světlo přetvořila a někdy i znetvořila. Jen krátce se zmíním (je dobře mít v dohledu i extrém), že druhá tvář techniky, o níž říká F. G. Jünger, že zraňuje zemi, zasypává kletbou i to, co bylo odedávna říší jasu, čistoty a radosti. Jak vypadá světlo znetvořené a prokleté technikou, pověděl Jiří Wolker v třaskavých verších Balady o očích topičových. Dialektika světla a tmy se v ní rozrůstá do kruté dialektiky života a smrti. Světlo žárovek se živí světlem topičových očí a zatím co rozsvěcuje na předměstích lampy, Antonín se propadá do tmy. A tak světlo, které se rozlévá po elektrických drátech a „zpívá“ v žárovkách, nese zároveň příšerné poselství smrti. Převrácený dar, příšerný dar, zaplacený smrtí dárcovou. „Antonín umírá, žárovka zpívá.“

Nechci se však šířit o démonii znetvořeného světla: chci poodkrýt jeho přívětivou tvář, tu, kterou nazval kard. Newmann „kindly Light“ — dobrotivé světlo: „Ty dobré světlo, když je vůkol tma, ty veď mne jen!“

II.

Obrátím se o pomoc k těm, kteří sice neznali vesmír uspořádaný podle teorie relativity, kteří však vyvažovali nedostatek vědeckého pohledu na svět jakýmsi dětským smyslem pro symbolismus. Obrátím se do středověku, k době, kdy technika ještě nezatarasila přístup k tváři věcí. Hugo a s. Victor, jeden s středověkých spisovatelů, by nedovedl napsat verš Lecomte de Lisle:

„Mlč; nebe je hluché, země tebou pohrdá.“

Byl přesvědčen, že nebe i země má svou řeč a že je možno ji pochopit: „Omnis natura hominem docet. Omnis natura rationem parit et nihil in

universitate infecundum est" napsal. Vesmír je plodný, plný smyslu, „les symbolů". Tak mluví symbolismus středověku. Tehdejší spisovatelé a myslitelé rozvinuli symboliku světla především v estetice a v gnoseologii: mluví o světle ve vztahu ke kráse a k poznání. Omezím se zde jen na symboliku světla v estetice.

Najdeme u středověkých spisovatelů podivuhodné věty jako na př.: „lux est pulchritudo et ornatus omnis visibilis creaturae" (Robert Grossatesta). Světlo je krása a ozdoba všech viditelných tvorů. A nebo ještě odvážnější větu: „Světlo je podstatná forma věcí" (Sv. Bonaventura). A v jednom spise, připisovaném Albeřtu Velikému, stojí definice krásy, jež se stala společným majetkem oné doby. Krása je „splendor formae", zář, jas formy.

Neotvívá se nám dnes snadno přístup ke smyslu této lakonické a pregnantní definice, protože je v ní přítomna krása dosud neochuzená, krása přírody i umění. My dnes citíme svět rozdělený do dvou částí: na jedné straně slepá mechanická hra sil, svět bez krásy — a na druhé straně svobodná umělecká tvorba, svět oděný krásou. Definice „splendor formae" objímá obě části v celé jejich šíři a hloubce. Chceme-li tedy získat přístup ke smyslu této definice, musíme si uvědomit, že středověký pojem krásy je o dva rozměry bohatší, než pojem dnešní. Je širší: Krása není pouze výsadou uměleckého díla, jak učí někteří novodobí teoretikové umění, jako B. Croce. Krása je věnem všech věcí, přírody i umění. A za druhé je hlubší: krása není jen vnější ozdoba, vyrůstá zevnitř, projevuje se v ní vnitřní plnost, dokonalost a souzvuk. Krása má s pravdou a s dobrem kořeny v bytí: je metafysická hodnota. My jsme hodně daleko od takového chápání krásy. Odstup se dá změřit na slovech, která napsal malíř Franz Marc, slova sice spíše ojedinělá než každodenní, přece však příznačná pro naši dobu, už jen proto, že mohla být vůbec vyslovena: Franz Marc napsal, že si pojednou „uvědomil ošklivost přírody, její nečistotu". Stromy, květiny a země mu ukázaly svou ošklivou a protivnou tvář. A o člověkově říká: „Ich empfand schon sehr früh den Menschen als häßlich." Opravdu, je nesnadno překlenout propast mezi tímto vyznáním a středověkou definicí krásy „splendor formae".

A pokoušíme-li se o to přece, musíme si dále uvědomit, že výraz „forma" má ve středověku opačný význam, než v jakém jej užíváme běžně my. Pro nás „forma" a „formální" znamená něco povrchního a konvenčního a tedy méněcenného: ve středověkém myšlení však pojem forma vybavoval v mysli právě to, co je podstatné, pravé a tedy původní. Forma je to, co dává věcem inteligibilní strukturu: je princip bytí a tedy zároveň princip vnitřní jednoty, trvalosti a významu. „Splendor formae" by se dalo tedy přeložit: záře nejvlastnější struktury bytí, záře nejhlubšího bytí věcí.

Ale proč záře, proč jas? Jaké světlo zde vlastně září? O jaké světlo zde jde? Jak je forma světlem? Proč tato metafora? Především poznámky byly nutné, abychom nyní pochopili dosah výrazu „splendor". Středověcí myslitelé si byli vědomi, že zde běží o metaforu, která sice poodkrývá tajemství krásy, ale zároveň se před ním cudně sklání. Když říkali, že krása je světlo a že jako tělesa září hmotným světlem, tak duchovní bytosti a hodnoty září světlem duchovním, věděli, že se utíkají k obrazu, aby přiblížili nevyslovitelné. Svatý Tomáš vysvětluje význam a dosah této metafory: Užíváme výraz „světlo" i pro předměty duchovní, protože je

mezi tělesnými a duchovními bytostmi jakási obdoba. Jako hmotné světlo zjevuje podobu předmětů smyslům, tak duchovní světlo odhaluje věci intelektu. „Dicitur enim in spiritualibus illud quod ita se habet ad manifestationem intellectivam sicut se habet lux corporalis ad manifestationem sensitivam.“ A dodává: obdoba spočívá v tom, že v obou sférách — jak ve hmotné tak v duchovní — lze mluvit o jakémsi „zjevení“, „odhalení“ bytí. A toto „zjevení“ „ratio manifestationis“ je daleko dokonalejší v oblasti ducha než v oblasti smyslů. Proto mohl napsat Augustin Aurelius, že v oblasti ducha je světlo mnohem skutečnější než v hmotném světě. Středověká definice krásy „splendor formae“ tedy znamená: forma je ve všech věcech pramenem bytí a smyslu („idea“, kterou vyjadřujeme pojmem): a tato forma je světlo, světelné ohnisko, v němž zjevují svou identitu a zář tohoto světla se nazývá krása. Tak jako se jednotlivé části symfonie podřizují ústřední tvůrčí myšlence skladatelově a žijí z její krásy, tak si forma pořádá a ladí jednotlivé složky, aby byly úměrné mezi sebou a v souladu s celkem: tím na ně rozlévá své světlo, jehož jasnost nazýváme krásou: resplendentia formae suprà materiae partes proportionatas. Takový je tedy význam metafory světla: světlo je ten element, v němž věci odhalují svou pravou tvář, stávají se jasné a průhledné.

V hmotném světě se ovšem sluneční světlo leje na věci zvenku a osvětluje jen jejich povrch: v duchovní sféře však světlo rozumu — nezapomeňme, že mluvíme v metafoře: realita je „ratio manifestationis“ — proniká až do nitra věcí; ale nemohlo by ozářit hlubiny, kdyby věci samy nebyly se světlem spřízněny, kdyby nebyly samy kondensované světlo. Odkud však mají věci své světlo? Kde je pramen jejich světla? Tam, kde je pramen všech „forem“. Ztlumené světlo věcí („žeh bílý světla v lampě mé duši jsi stáh“ říká Otokar Brezina) je odraz podstatného světla Božského bytosti, o níž říká svatý Augustin, že je „intelligibilis lux, in quo et a quo et per quem intelligibiliter lucent, quae intelligibiliter lucent omnia“. Bůh je ono duchovní světlo, v němž a z něhož a jímž všechno dostává smysl a je osvětlováno. Ztlumené světlo věcí — paprsek nekonečného světla Božího — odhaluje jejich skrovnou krásu; nekonečné a nezkalené světlo Boží odhaluje slavnou krásu Boží podstaty, neboť čím je bytostná struktura dokonalejší, tím je světelnější a tím je krásnější. Zde jsme u pramene světla: zde stojíme u nestvořeného světla Božího bytí a krásy, o níž napsal jeden středověký spisovatel výstižná slova: „ubi autem haec lux est essentialiter, ibi est inenarrabilis pulchritudo“. Kde je toto světlo podstatně (to znamená v pramenné plnosti, neumenšeno), tam je též nevýslovná krása.

Takový je tedy obrys a směr symbolismu světla ve středověké estetice: hmotné světlo je symbolem světla duchovního a stvořené světlo symbolem světla nestvořeného. Hmotné světlo odkazuje na světlo duchovní a to zase na pramen světla, na ono augustinovské „lumen incommutabile“, nezměnitelné světlo, v němž se zjevuje bytí nezaměřené žádnou skvrnou, nerozptýlené, nýbrž celé slavné, průhledné, zářící, splendor formae v nejvyšším stupni. Symbolismus světla vede do srdce věcí a odtud do božského pramene. „Světlo přichází shůry“ napsal Joubert a Charles du Bos komentuje tato slova: „Není žádné světlo ducha, které nepřichází shora, které nepochází z Boha; a to je pravda všech pravd — a ta, která je nejtvrdošíjněji zneuznávaná.“

Ale co vlastně říkají tyto úvahy o světelnosti krásy a bytí a o božském původu světla nám, jimž se stalo světlo předmětem fyzikálních pokusů a matematických rovnic? Nám, kteří nezdravíme ve světle vládnoucí moc, jak to činí chóry řeckých tragedií, nám, kteří jsme světlo ovládli, zkontrolali a přinutili, aby sloužilo? Říká nám něco symbolika světla? Ano, nedáme-li si ovšem zatarasit cestu technikou; řekl jsem, že nehledám tvář „vyrobeného“ a „prodáváného“ světla. A tu mi přichází na pomoc slovo Charles du Bos-a, slovo dnes nezvyklé a na první pohled nic neříkající: „Poesie je myšlenka, která se stává účastna krásy ve světle.“ Co s touto větou počít? Nechejme ji však prozatím stát a vyslovme zbývající otázky: symbolika světla klade určité problémy: snažím se je formulovat co možná jasně a jednoznačně: Je symbolika světla, tak jak viděl její význam a směr středověk, vepsána nějak do objektivní struktury věcí, či vyjadřuje pouze myšlení a citění určité dějinné epochy? A — následovně — se stanoviska umění a umělce: Je symbol světla v rukou umělcových — právem jeho tvůrčího poslání — materiálem, s nímž lze zacházet podle libosti, do něhož lze vložit jakýkoliv význam, či zůstává v symbolismu světla aspoň virtuálně jakási vnitřní gravitace k čistotě, k bytí a nakonec k Bohu? Je osud světla nějak spjat s osudem bytí (a tedy i Bytí), nebo leží celý jeho osud v rukou umělcových? Jsou to nesnadné otázky, na něž není možno odpovědět jen tak, jako se odpovídá na matematický úkol.

Mám za to, že symbolika světla je skutečně nějak vepsána do nitra bytí, že opravdu gravituje svou vnitřní zákonností (nebo chcete-li lehkostí) k „nepřístupnému Světlu“ Božímu a že se tedy umění nepodaří popřít ji nebo načisto přehodnotit; a to proto, že i umělec je vázán na řád bytí, že netvoří ex nihilo. Nemluvím zde ovšem o jednotlivých metaforách, které jsou vystavěny z obrazu světla nebo z obrazů jasu a záře, o metaforách, které vyrůstají z určitých přesně vymezených situací: mám na mysli uměleckou inspiraci v její totalitě. Tu inspiraci, z níž se skrytě napájí celá produkce básníka nebo malíře či jakéhokoliv umělce. Díváme-li se na symboliku světla v tomto zorném úhlu, dají se, myslím, naznačit aspoň zhruba některé základní směry a situace.

Básnický svět, který je cele zakoušen a vysloven jako „stvoření“, to znamená, který je prohněten přítomností živého Boha až do posledních cév, zdá se mi, se nevyhne zářivému imperativu světla. Přítomnost Boží v něm rozleje proudy jasu. Takový je svět Dantovy Božské Komédie. Jaký je to svět? Nechejme stranou středověkou kosmologii s jejím geocentrismem: Z uměleckého a metafysického stanoviska je svět Dantův „Boží svět“: Bůh je v něm *l'amor che move il sole e l'altre stelle*. A v tomto světě živé světlo Boží sestupuje až do temných končin hmoty: „*quella viva luce*“ říká Dante, „*discende all'ultime potenze*“ (Par. 13, 55), takže cesta básníková vede naopak z pekla očistcem až k „*ciel ch'è pura luce*“ (Par. 30, 39), k nebi, které je čisté světlo, „*luce intellettuale, piena d'amore*“, až k podstatnému Světlu: „*O luce eterna che sola in te sidi*“ (Par. 33, 124), k Světlu, které spočívá nepohnutě samo v sobě v plnosti bytí, lásky a krásy. Světlo se v Dantově Komedii rozpomíná na svůj Božský původ a proto zalévá zemi silným a vítězným jasem.

A co se stane naopak se světlem ve světě, v němž je Bůh nepřítomen, ve světě Baudelairově na příklad, v němž „němá mluva květin, nebes a zapadajících slunců přehluší vnitřní hlas Boží? (Mauriac o Baudelairově poesii.) Jaké je světlo ve světě, do něhož přichází krása „de Satan ou de Dieu, qu'importe"? V básni Rêve Parisien v knize *Fleurs du Mal* jsou verše:

Nul astre d'ailleurs, nuls vestiges
Du soleil, même au bas du ciel...

A báseň končí tímto dvojverším:

Et le ciel versait des ténèbres
sur le triste monde engourdi.

Nebe leje temnoty na smutný svět, plný ošklivosti a nudy, v němž „c'est le Diable qui tient les fils qui nous remuent". A přece se i v tomto světě, v němž od začátku až na konec vládne Satan, světlo ještě rozpomíná na svou genealogii a v nostalgii se obrací k jasným prostorům:

Derrière les ennuis et les vastes chagrins
qui chargent de leur poids l'existence brumeuse,
Heureux celui qui peut d'une aile vigoureuse
S'élancer vers les champs lumineux et sereins!

Nesmíme se dát ovšem mýlit vnější příbuzností. Tyto „champs lumineux" jsou bez obsahu, není to krajina, v níž sídlí Bůh. Onen „ideál", k němuž se duch snaží zvednout (ale dosáhne ho opravdu?) je cosi neurčitého, prázdná idealita.

Myslím, že se z těchto krátkých příkladů dá vyčíst, jak je symbolika světla řízena tajemnou vnitřní gravitací k prameni světla v Bohu a jak se tedy svět zjasňuje, když se světlo hlásí ke svému původu a jak se naopak zatemňuje, když se paprskům světla přetne styk s Bohem: ale i to, jak zůstává v symbolice světla tichá nostalgie po pravé vlasti. A jak nevzpomenout, mluvíme-li o nostalgii, na Otokara Březinu, který se sám definoval „básníkem světla, tónů a tajemného života, jenž dýchá z věcí"? Jak nevzpomenout na nostalgii básně „Návrat", jedné z nehlubších Březinových básní, v níž se duše vrací z „kvetoucích zahrad" a z očí se jí prolévají „ztlumené přívaly světla"? Vrací se však „do věčného šera", a proto ono zvolání, plné úžasu a nekonečného stesku a v němž se přece zase zachvívá něžná radost setkání a návratu: „A ty jsi se vrátila!"

IV.

Snad je teď přístupnější zdánlivě nic nepovídající definice poesie Ch. du Bos: „Poesie je myšlenka, která se stává účastna krásy ve světle." Jaké je to světlo? Není to ani uměle vyrobené a nivelisující světlo reflektorů a výkladních skříní v době techniky ani chladně uvažující, s matematickou jistotou vše pronikající světlo osvícenského rozumu. Obě jsou příliš brutální a bez úcty. Chtějí jen pronikat a oslepovat, nedovedou však rozeznat tajemství a sklonit se před ním. Elektrické světlo vydává všanc předměty hmotného světa, racionalistický rozum drancuje krajiny ducha.

Pravé světlo se zapaluje v hlubinách božského Bytí a proto přináší do světa jas. A proto též nezapomíná, že je dar. A proto se v jeho čistém jase chvěje tichá nostalgie. Pravé světlo je záře bytí, symbol života, stín Boha, posel krásy. Ale je spřízněno s krásou jen natolik, nakolik — byť napolo nebo nevědomky nebo dokonce i s odporem — dovede pít z pramene.

Petr Den (New York)

Z «Povídek opravdu krátkých»

Co brát dnes s sebou na onen svět?

Na cocktailovém večírku u někoho, jehož jméno nebylo třeba si pamatovat, jsem po delší době uviděl vdovu po nedávno náhle zemřelém finančníku R. Jakmile mne shlédla, prodrala se ke mně klubkem pánů ji obklopujících. Byla elegantní jako vždycky, vkusná i ve svých pařížských nápadných šatech zelené barvy. „Smutek se teď již v Americe nenosí“, řekla mi s úsměvem a, pohrávající si s černou hedvábnou šerpičkou v ruce, dodala: „Ale tenhle »touch« smutku si můj manžel jistě zasloužil.“ V ruce držela místo sklenky s obvyklým Manhattanem úzkou nožičku Martini cocktailu, což u způsobilých žen jejího druhu bylo neklamnou známkou silnějšího citového života.

„Pamatujete se“, pravila mi bez dlouhých úvodů, „jak jste mi kdesi asi před rokem vykládal, že primitivní lidé, věřící v posmrtný život, dávali svým mrtvým do hrobu misky s jídlem? A že naši Indiáni kladli k nim do hrobu jejich luky a šípy, aby ve věčných lovištích mohli pokračovat ve svém nejmilejším zaměstnání? A že někdy zabíjeli koně a ženy mrtvých, aby je s nimi poslali na onen svět?“

Nerozuměl jsem, proč mi to připomínala.

„Já jsem se tenkrát smála — však víte, že tomu povídání o posmrtném životě nevěřím. Avšak když jsem naposledy sama stála u otevřené rakve svého muže, pocítila jsem takovou neodolatelnou touhu něco mu s sebou dát, něco, s čím by se bavil na onom světě. Ať už je to všechno pravda nebo ne. Něco, co mu bylo na světě nejmilejšího a bez čeho nemohl zde existovat. Vypravuji vám to, abych přiznala svou slabost a vaše vítězství!“

„A co jste mu s sebou dala, má krásná konvertitko?“

„The Wall Street Journal“, vyhrkla stydlivě, honem nervozně lovíc tyčinkou olivu z cocktailu a rdíc se jako holčička, zpovídající se z trapného hříšku.

Kdybychom se mohli narodit po druhé...

Ošetřovatelka mě k němu pustila neochotně — teprve, když jsem se dlouho dušoval, že jsem jeho nejstarším přítelem.

Spočíval na vysoké nemocniční posteli bez hnutí, s očima upřenými ke stropu. Na bílém prostěradle v dosahu jeho ruky ležel kapesník s krvavými skvrnami a nějaké listy, patrně vyňaté z filatelického alba, s nápisem: Sachsen-Koburg-Gotha. Po chvíli mne poznal, takže jsem mohl přikročit k ujišťování, že vypadá znamenitě a že jistě brzy bude vše v pořádku. Nemocný však zavrtěl hlavou.

„Je mi těžko, bůhví, že těžko...“, řekl hlasem sotva slyšitelným. „Promarnil jsem svůj život, špatně hospodařil s hřívnou... Není lehké si to přiznat s jednou nohou v hrobě... Dal jsem celý svůj život... vždyť to víš... sbírání známek. Zámek předbismarkovských německých státeků a měst... mám jich tisíce a tisíce v různých bankovních safech... ale co z toho? Jaký výsledek... jaký smysl? V roce třicátém třetím mi ušla ta londýnská aukce zelené serie... Hessen... a od té doby se mi už nic nedařilo... Umírám a aspoň šest lidí — a to nemluví o britském museu — mají sbírky úplnější než já! Nač jsem se plahočil? K čemu? Můj život... veliký omyl...“

Studený pot mu námahou tekl po čele. Bylo mi ho upřímně líto.

„Ano, na smrtelné posteli... vidím... promarnil jsem svůj život! Proč všichni nemůžeme začít po druhé? Kdybych se mohl znovu narodit, kdybych mohl žít novým životem... byl bych moudřejší! Dělal bych něco jiného... něco docela jiného...“

Naklonil jsem se nad něho, protože poslední slova mi byla už skoro nesrozumitelná. „A co bys dělal?“, ptám se ho tiše.

„Sbíral bych... britské kolonie v Jižní Africe... Rhodesie, Nyassaland... moh' jsem být... první na světě...“

Divný kašel přerval jeho slova a mezi jeho pysky se objevila krev. Ošetřovatelka mne tiše vyhodila ze dveří.

Rekli mi, že zemřel k ránu, aniž nabyl vědomí.



● **Pražská „Světová literatura“** přinesla v březnovém čísle opožděný podivný nekrolog k úmrtí Alberta **Camuse**. Autorka (podobně jako i ostatní komunističtí nvoináři, kteří psali o smrti Camuse) zapomněla při psaní o činnosti zemělého nositele Nobelovy ceny na jednu závažnou skutečnost, že totiž Albert Camus významným podílem přispěl k úspěchu „Kongresu za svobodu kultury“, který byl světovým protestem proti věznění spisovatelů v Maďarsku a i v ostatních zemích tzv. tábora míru — byl protestem i proti věznění 30 našich spisovatelů a vědců.

ROLLEIFLEX

Nejraději bych jej ani nejmenoval, aby mi slovo nevypadlo z pera a tiskaři z řádky. A taky, co po jméně? Nebyl to žádný z těch malých kostelíků, který proslul. Nečinil v něm zázraky svatý Tadeáš. Před jeho veřejemi se nenacházel ve dne v noci kameninový džbán s pitnou vodou tak jako u toho, zasvěceného svatému Jiří tam nad oním historickým bitevním údolím. Nebyl rovněž zasvěcen laskavému, ochotnému, ale přísnému účetnímu, svatému Bentovi. (Svatý Bento, Bentiño, jak ho familiérně oslovovali vesničané, totiž milerád vyhovoval přáním prosebníků, ale vyžadoval, aby to, co bylo přislíbeno za jeho pomoc, bylo do slova a do písmene vyplněno.... Dva příklady z letošního srpna: sousedka Idolina slíbila, když prasnice v zdraví vrhne pěkná podsvinčata, že to největší mu věnuje. A taky ano — měla pěkná selátka. Pan farář jí poradil, aby tedy nejzdatnější prodala na trhu a stržené peníze donesla svatému; když se šla v tržní den informovat na cenu, kolik že jí asi za kousek vyplatí, zčista jasna se vedle ní objevila růžově, slabě chrochtající kulička. Její podsvinče. A s křidélky. A jak se objevilo, tak se vypařilo. Pochopila, že Bentiño nechce peníze, ale slíbené podsvinče. Dobré účty dělají dobré přátele... Sotva týden na to svatý vykurýroval chlapečka, který měl, co měl? zarděnky, kopřivku, plané neštovice, příušnice, spalničky, nevím už s jistotou. Slib, který prý svatý Bento tak rád slýchává, zněl v tom smyslu, že maminka ponese kostelem chlapečka jako mrtvého. Dokonce v kostele jsou zařízení, půjčují rakve i dětské truhličky — v zákristii jich mají sbírku, na každou míru. Dobře. Avšak maminka na slib zapomněla jak na smrt. Náhle, bylo to právě nedaleko kostela, skotačivý chlapec znovu zbledl, a nejen zbledl, nemohl s místa a měl se na umření. Kostelník všetečka, který strká nos do všeho, hned se poptával, zdali se zde nic nedluhuje Bentiňovi. A tak tedy, honem s klukem do nedělních šatů a šup do rakve. Pro nesli se s ním; od té doby je zdravý jako buk a za měsíc vyrostl o dobrý palec.)

V kostelíku, o kterém hodlám psát, se takové věci neděly. A taky ze stavitelského či jiného uměleckého či historického hlediska nebyl nikterak pozoruhodný. Všechno pokryt veselými, namodralými kachlíky, celý drobný, podobal se trochu hračce či obrázkům z dětských lepoprel či konečně, nevím dobře proč, mi připomínal něco z pohádkáře Andersena. Byl jen — půvabný! Bez viditelné příčiny. Připomínal divadelní kulisy. Nevěřili jste jeho dimenzím. Neměl perspektivu. Co by snad ještě stálo za pochybnou zmínku, že tam, po jeho zadních schodech, chodívala kdysi moje žena jako dítě na katechizmus. Slovem: byl jen půvabný, sličný, libezný, jakož i ten vyvýšený prostor před kostelem s košatým stromem, i stará brána po jeho boku, která ostatně nikam nevedla. Za ní rostlo zdejší štihlé zelí. Avšak kdybyste to všechno viděli některou jarní neděli...

Kdybyste to všechno viděli některou jarní nedělí dopoledne; nebo říjnovou... V podstatě se mi však kostelík ještě líp líbil v kterýkoli všední den, v kterékoli roční době, právě tak, jak byl sám o sobě, opuštěný. Je dlužno hned připojit, že ta opuštěnost nebyla vůbec smutná, ani za mák melancholická. Byla, jak to říci, čistá, pokorná a — trochu tajemná. Tajemná jako je dětská přítomnost na půdě s harampátím. Bez mysticismu. S fantazií.

Prvně jsem chtěl kostelík fotografovat, už je tomu řádka let. Šel jsem na procházku s dvěma sestřenicami, nerozuměli jsme si ani slovo, výtečně jsme se bavili, Armindě s jiskrnými očima bylo jedenáct, malá Leta se ještě v rozpacích rýpala v nose. Byl začátek září. Fotoaparát neznámé značky, ženino věno, se mi pohupoval na rameni. Slunečnice již byly napůl vyzobané. Domky ve svažující se uličce, která vedla ke kostelu, byly ještě nižší než loni.

Postavil jsem se zády až k protější zídce, abych dostal celou krychličku kostela do čočky. Zídka se drobila; košili jsem měl celou zamoučenou, ale přesto jsem musil hledat jiné stanoviště, aby mi neutekla vížka. Když jsem se skrčil ve vyschlé škarpě, vížka se znamenitě rýsovala proti bílému obloze, ale zase mi celá stavba jaksi visela ve vzduchu. Sestřenice byla netrpělivá. Letu obtěžoval kamínek v sandálu, tak jsem holky taky mimochodem vyfotografoval a šel z druhé strany na lov ideálního snímku bezvýznamné kostelní budovy. Šikmý pohled přes celý plácek, zvalchovaný patrně žebříňáky, nebyl k zahoeení. Pamatuji si, že jsem exponoval setinu, mezi deseti metry a nekonečnem, stiskl, a šli jsme dál, totiž zatočili jsme se k lesu a přes hřbitov zpátky.

Po druhé jsem se na kostelík vypravil sám. Bylo to o vánocích. Jaká to byla potřeštěnost jet na týden balkánsko-iberskými železnicemi, ujet 3500 kilometrů, abychom okusili tradiční vánoční tresky a obrovských, zvláště vybraných brambor s gotickou kapustou, a zaslechli ve chvíli, kdy se měnil letopočet, houkat, sirény z celého přístavu. Bylo tak vlaho, že jsem si pulóvr jen přehodil přes ramena a jeho rukávy zasukoval kolem hrdla. Fotoaparát, stále týž — byl to poslední den našeho pobytu v cizokrajném domově — jen tak v ruce. Tentokrát jsem na kostelík v jeho celistvém plánu chtěl vyvrát: vyhoupl jsem se na zídku. Máte rádi zídky? Tom sem však nepatří. Byl jsem si jist, že se snímek povedl.

Abychom dlouho nechodili kolem horké kaše. Po prvé se snímek kostela nepodařil; přesně řečeno, negativ zůstal bílý. (Snímek sestřenek naopak normálně vyšel, i když nebyl technicky na výši; kupodivu, i na tomto snímku však kostelík v pozadí zůstal neviditelný.) Novoroční snímek, který jsem dal vyvolat 1790 kilometrů od místa, byl opět jediný ze dvanácti, na němž se neobjevilo zholo nic. Ani čmouha. Ani světlo, po němž by negativ zčernal.

Po třetí, asi dvacet měsíců později, jsem přišel s Leicou. Fotografoval jsem s překážkami, ale jsem tvrdošíjný, někdy. Fotografoval jsem s překážkami, protože se mi před aparátem opíčila banda kluků, mameluci se šplhali po schodišti, které vedlo ke kostelu, vyráželi indiánské skřeky, jeden dokonce vylezl na hřbet druhého a kymácel se přede mnou jak velbloud, měl tlusté sklo a nešel z vlny, až je všechny okřikl muž v černém klobouku, byl to jistě místní učitel. Pomalu odtáhli. Začlo krápat. Trochu deště Leice

nevadí, ovšemže. Zahradník, který pracoval za zídou, na které jsem byl nejistě usazen, přehodil přes sebe pytel; dalo se do pořádného lijavce. Zahradník se ani tentokrát neschoval, a s pytlíkem přes hlavu, schýlen nad záhon, zahradničil dál. Do dálky, stále shrben, křičel na někoho, že zítra nepříjde, že skládá zkoušku do obecné školy. Ani liják nemůže Leice vadit. Vyfotografoval jsem kostelík dvakrát, takřka totožné záběry. Těšil jsem se, jak fotky budou zahalené v dešti jako v tiché vatě, jak letní prška změkčí všechny obrysy, jak to bude vonět zasmušile dýchající zemí. Pláckem ještě přešel naložený, páchnoucí soumar, a já seskočil a šel s kořistí domů. Leica, která nikdy neklamala, ani nejslabšího fotografa, nezabrala. Kostelík vyšel dvakrát jako bílý obdélník na celuloidové cívce.

*

To už jsem bydlil v nedalekém okolí. Z prázdnin se tu stal běžný rok. Nepokoušel jsem se již zvětšit bezvýznamnou kapli. Taky proto, že až na malé výjimky patřím k těm pošetilým fotoamatérům, kteří fotografují jen kraje, kde nesídlí, a věci, kolem kterých denně nechodí. Přijel však přítel z Ameriky. Přítel, se kterým si nikdy nepíšu a s nímž jsem se viděl všeho všudy třikrát: jednou ve vlaku z Curychu do Lince (a neměl jsem ani jízdenku, ani vizum, ale to je jiná historie), po druhé v mnichovské hospůdce, po třetí tady. Mám rád jeho úsečnou přesnost, důvěryhodnou věcnost, za kterou si můžete představit cokoliv právě tak jako za jeho málomluvností. Představoval jsem si vždycky to nejlepší.

Tentokrát zůstal u nás plných čtyřadvacet hodin. Na jedné, věřte mi, bezcílné procházce jsme se dostali ke kostelíčku. Zalíbil se mu, aniž jsem jej na něj upozornil. A taky nevěděl dobře proč. A jako dobrý Američan, vždy skautsky připraven, vyňal ze solidního koženého pouzdra Rolleiflex, nic neměřil, o ničem nepřemýšlel, jen zacílil; nic neměřil, protože aparát jako robot fotografoval všechno spolehlivě sám — (což nemám rád a je to jediná věc, co mi na příteli, tím spíše, že je literárním kritikem, ideově a esteticky vadilo) a spustil. Nic jsem mu o svých předchozích pokusech nevyprávěl.

O nějaký den či týden později psal už ze Salamanky, té růžové. Napsal tužkou na velký list tenkého papíru tři věcné řádky, týkající se našich společných záležitostí. Připojil fotografii; na ní jedna z mých dcer.

Teprve pak jsem si povšiml dopisové doušky. Zněla doslova: „Druhá fotografie, ta z naší procházky, jak se ten kostelík jmenoval? se nepodařila. Ejhle, Rolleiflex!“

Pochopitelně, vykřičník za Rolleiflexem mě už nemohl zajímat.

Říjen 1959

Co je člověk

(Na okraj „ZBABĚLCŮ“ Josefa Škvoreckého*)

Hned titul knihy Škvoreckého praví, že autor chtěl psát v první řadě o lidech, o člověku. Titul zároveň prozrazuje, že nechtěl lidi své knihy jen věrně popisovat, nýbrž chtěl na ně i „žalovat“. — Titul je důležitým slovem v knize. Smíme proto autora „Zbabělců“ vzít za slovo a rozvinout nad jeho knihou diskusi o „člověku“.

*

„Zbabělce“ netřeba našim čtenářům zevrubně představovat. Kniha se dostala za hranice Československa jako ovoce zakázané nynějším režimem. To stačilo na podnícení mimořádné zvědavosti krajanů v zahraničí. Někteří si přečetli knihu v opise, jiní četli o ní posudky a komentáře, ostatní se dověděli o ní alespoň z ústního podání. — Vnitřními kvalitami řadí se „Zbabělci“ rovněž k zjevům málo obvyklým na knižním trhu. Po přečtení jsou čtenáři buď vzrušeni nebo zamyšleni nebo zklamáni, sotva však lhostejní jako po přečtení přemnohých knih jiných.

*

Pokud jde o obsah:

Mladý autor chce napsat o květnové revoluci r. 1945 v rodném Kostelci všechno tak, jak to ve skutečnosti bylo. Do února 1948 neměl to asi ještě všechno sepsáno. Další 10 let nemohla knížka projít státní cenzurou. Ani za tak dlouhou dobu nepřešla autorovi chuť zveřejnit zážitky 13 let staré. Když potupná detronisace Stalina způsobila ve vlasti poplach a zmatek, využil i Škvorecký dočasné ztráty „linie“ u cenzury. Dostal na knižní trh knihu, jakou československý komunismus nemohl akceptovat, když byl Stalin „slavný a velký“, a ani když pominulo ohromení z druhé pohřební řeči, kterou vyslovil nad mrtvým Stalinem Chruščov.

Ať si říká o květnovém povstání v Kostelci kdo chce co chce, autor cítil potřebu, snad i povinnost, říci i po třinácti letech, jak to „tam“ bylo. V knížce neušetřil téměř nikoho, kdo se v revolučních dnech dostal nějak do popředí. On sám se do popředí dostal více než většina ostatních, sám sebe prožil ovšem nejlépe, — a odnesl to také. Svoje revoluční „já“ popsal autor s nemilosrdnou otevřeností. Proč teda šetřit ostatních? Podle „Zbabělců“ si Kostelec květnovým povstáním věru nezajistil nesmrtelnou slávu. — Nejde však jen o Kostelec. Škvorecký svádí čtenáře k závěru: Jinde to bylo zrovna tak jako v Kostelci. Kdyby na tento závěr přistoupili čtenáři

*) Literárně-politickému ohlasu „Zbabělců“ jsme věnovali pozornost v ARŠE č. 10/11, 1959, str. 255—261.

všichni, vyjímali by se slavný květen v celé vlasti pouze „kostelecký“. — To se nemohlo dobře hodit především dějepisu komunistickému.

Komunistům se nemohlo také líbit, jak nepůvabně zapadli do celkového rámce „oficiální osvoboditelé“, sovětská armáda. Jakoby naschvál uvedl autor na scénu i Angličany. Armáda do Kostelce nepřišla, vypomohl si tedy pouze zajatci. Stejně však stál Angličan kvalitami i všeobecnou oblíbeností vysoko nad Rusákem, prostě proto, že byl Angličan, ten druhý pouze Rus.

Právnem či neprávem, bylo to tak! V Kostelci i jinde. Vždyť jinde žili stejní lidé jako v Kostelci.

O komunistických revolucionářích píše autor s citelnou opatrností, částečně snad i uznale, celkově však přece jen negativně. Představil je s jejich odbojem jako nedružnou menšinu s nejasnými cíli, tajnůstkářskou třídu samu pro sebe. Rozhodně nereprezentovali „kostelecký lid“, jak káže komunistická frazeologie.

Tyto důvody už by stačily, proč musela být kniha — „červivé ovoce“, jak ji označil J. Rybák v Rudém právu — doma neúnosná politicky a tudíž zakázaná. — Také ovšem autor způsobem psaní málo šetřil vkus, který je v společnosti zakořeněn už příliš hluboko, takže si obhájí posici i v atmosféře primitivního politického režimu a materialistického filosofování.

*

Posudky o „Zbabělcích“ se značně různí, jak už tomu bývá u literárních překvapení.

Kdo začal knihu číst, asi ji přečte až do konce. Její silnou epičnost obstaraly vnější udalosti, které zůstanou v dějinách ojedinělé a dotkly se nás všech velmi zblízka. Pokusme se však „odmyslet popisování událostí“, jak se chronologicky valily jedna za druhou. Kniha by se stala asi hodně fádní pro nedostatek tvůrčí síly.

Autor podrobně zaznamenal, jak to v rušných květnových dnech všechno u nich bylo. Vznikla z toho kniha silná, ale nezralá. Některé stránky reprodukují konverzací a žargon dospívajících a nedospělých přesně a pohodlně jako magnetofon. — Místy však anticipuje autor zkušenosti dob porevolučních. Za povstání ještě nemohl tak dobře vědět, jak odlišně vypadají v představách a v sympatiích veřejnosti bojovníci západní a východní. Onen rozdíl se nezrodil z německé propagandy (ta nechválila ani nepřítelů západního), nýbrž ze zkušeností o chování se po příchodu armád. O smutné zkušenosti se sovětskou armádou nemohl se však autor realisticky rozepsat ani po detronisaci Stalina.

Autorovi chybí vážné básnicko-psychologické ponoření do lidského nitra. Spokojil se při hodnocení lidí a událostí perspektivami, které jsou málo podstatné a málo hluboké. Celá kniha je spíše pestrým plátnem, na které autor obratně nahodil všechno v pořadí a v barvách, jak se to nabízelo samo. Chybí filosofická synthese.

*

Filosofie nespokojí se popisováním vnějších jevů. Snaží se dostat k jejich příčinám, pokud možno posledním.

Úplně bez filosofie ovšem Škvorecký knihu nepsal. Chování a jednání svých osob velmi často uvádí do příčinného spojení s jejich nitrem. — Podle názvu „Zbabělci“ víme už předem, že dominantní postavy zhodnotil negativně. Čtením přicházíme na to, že byl značně zatížen negativním postojem k člověku jako takovému.

Spisovatel má právo věnovat pozornost takovému typu lidí, jaký si z bohatého lidského repertoáru vybere. Může také namířit pozornost na své postavy v jejich nejslabších chvílích. Nemůže však tvrdit, že nejslabší okamžiky mu pověděly o člověku, nebo dokonce o všech lidech, to hlavní. Škvorecký uvádí spoluobčany se zjevnou zálibou tak, jak se jeví tělesnému oku škarohlída. Vedoucí postavy místního odboje šetří přitom snad nejméně. Viděl nejprve tlustá lýtka... Potom přecházel na charakterové nedostatky. Doktor, který vypadal v improvizované výzbroji a v póze velitele směšně důležitě, musel dokázat hodně pozitivních duševních kvalit, musel i chatrnou tělesnost často překonat, než si začal uvědomovat důležitost svého titulu a působení. To je už pole, na které se autor „Zbabělců“ za svými postavami pustit nemíní.

Autor líčil silně negativně i „sám sebe“. Snad aby se nevyjímal příliš uboze, také aby motivoval drastickou mluvu o lidech a lidskostech, postavil začátkem knihy smělou tézi: „Každý člověk je v jádře nemrava.“ Nepřímo řečeno: „Ostatní lidé nejsou lepší než já.“ Tím si asi chtěl opatřit licenci: Prozrazovat na nižší přirozenost různé nápady a počiny a popisovat je tak naturalisticky, jak se to ve skutečně uměleckých dílech nedělá, protože lidé kupují knihy k vůli něčemu jinému. Do omrzení a nedelikátně opakuje, jak všude a při všem, i při modlení, toužil po své „Ireně“.

*

Není záhodno pustit se bez filosofie do psaní — zejména není záhodno bez hlubšího pohledu na člověka **hodnotit** lidi.

(Pokrač.)

✱

Dr. J. Jonson, který měl možnost vidět film o Chruščovově návštěvě v USA napsal: Nic bych si nepřál tak jako to, aby co nejvíce Američanů mohlo tento film vidět a slyšet jeho komentář — podivení by bylo slabým výrazem, v žádném filmu jsem neviděl tolik zkreslujících propagandistických skutečností; film je nejen vystříhaný a upravený censory, aby byl únosný pro lidově-demokratické publikum, nýbrž i některé scény byly jasně dodatečně dotočeny. Podobně se vyjádřila celá řada novinářů, kteří byli v době Chruščovovy návštěvy v USA a nyní měli možnost zhlédnout tento film v některé se zemí sovětské sféry.

Jaroslav Dresler (Mnichov):

Nacionalismus na pranyři

Největší umění prozaika, který píše o současnosti nebo o nedávné minulosti, je položit pravou otázku v pravý čas. Dokonce i problémy stylu a formy jsou v tomto případě do jisté míry druhořadé. Tak jako tak jsou současnost a nedávná minulost materiálem tak syrovým a hrubým, že je už činem v nich vybírat, aniž je třeba myslet na krajní jemňůstky cizelérské práce. Vycházíme-li z tohoto předpokladu — o jehož všeobecné platnosti se lze ovšem přit — je první do němčiny přeložený román polského exilového prozaika Tadeusze Nowakowského „*Polonaise Allerheiligen*“ (Kiepenheuer & Witsch, Köln — Berlin 1959, str. 399, z polštiny přeložil Armin Dross) knihou mimořádnou svou otevřeností a pozoruhodnou i pro nás svým námětem. Některé stránky jako bychom byli v prvních letech exilu prožívali s sebou.

Nowakowski na sebe v polském exilu upozornil již několika prozaickými pracemi, které bychom v celku mohli označit jako realismus pitevný, jako naturalismus laciných tabáků a špatných alkoholů, jako inferno zoufalých probuzení po těžkých deliriích: doličné předměty beznaděje. Tím se Nowakowski volně přiřazuje k mladšímu, sociálně kritickému proudu polského umění, ať již domácího či exilového, které svůj výraz našlo v Marku Hlaskovi a v některých mladších filmařích: Tito autoři realitu obnažují, zbavují ji iluzí a v ideologickém strip-teasu s ní strhávají nejen šaty, ale i kůži a maso. Čili pozor: politickým pomezím sudím, kteří chtějí mít realitu rovnou a přímou jak fotbalovou lajnu, nepřístupné do osmdesátí let! Nowakowski by jim mohl být nepříjemný jak ledová sprcha. Je to autor, který provokuje od svého beztvarého svetru nedefinovatelné barvy a neformenných mančestrových kalhot, až po svůj nesalonní způsob literárního přednesu a neurvale psané dialogy.

Bouři v polské skleničce exilové vody vyvovala v létě 1958 Nowakowského povídka „*Výlet do Vídně*“, otištěná v pařížsko-polské „*Kultuře*“. Ve vídeňské vinárně se sejdou polský exilový novinář z Londýna, pěšák „*studené války*“, a ředitel polského divadla z domova, vulgární komunistický agitpropčik. Potoky vína a proudy horkého jazzu odplaví všechny přehradu, oba si připiíjí na bratrství a druh druhu žalují na absurdnost své existence. Druhého dne jedou oba zpět, jeden do Londýna, druhý do Varšavy, aby pokračovali v činnosti, kterou svorně pohrdají. Tato povídka byla odmítnuta jak komunisty, tak protikomunisty. A přece nevyjadřuje nic jiného, než alespoň jednu stránku polské exilové skutečnosti. Poláci v exilu se běžně stýkají či stýkali s „*oficiály*“ z Varšavy. Národnostní pouto je

u nich často silnější než přehradý morální a ideologické. Pro náš postoj je tato situace netypická: exilový Čechoslovák a československý komunista sotva mohou najít společný stůl, ať už na něm budou lahve sovětské vodky nebo americké whisky. Úmysl autorův, měl-li vůbec jaký, neznáme. Treba chtěl svým krajanům (a případně i sobě) říci: nelze jít tak daleko. Nowakowski však píše prózu, a ne mravoličná pojednání pro čítanky, ani naučné kusy ve smyslu Berta Brechta. Proto šlo rozhořčení nad povídkou „Výlet do Vídně“ jaksí mimo. Kdybychom soudili prózu politicky, byť opačnými měřítky než komunisté, nebyli bychom na druhém pólu, nebyli bychom „dobří“ tam, kde oni jsou „špatní“, ale manifestovali bychom jenom své estetické křováctví, totožné se socialisticko-realistickým, třebaš inverzně.

Román Tadeusze Nowakowského se v originálu jmenuje „Obóz Wszystkich świętych“, tedy „Tábor Všech svatých“. Jde o lágr zavlečených osob polské národnosti, polských Displaced Persons čili „dýpiků“, v severoněmeckém městě Papenburk nedaleko holandských hranic, který byl dříve nacistickým koncentrákem. Zřejmě jen z reklamních důvodů dal nakladatel v němčině knize módní název „Polonéza Všech svatých“ a na záložce tvrdí, že prý postavy a události románu před námi defilují jako v polonéze. Spíše jako v adresáři pekla. Ale budiž. Nowakowski takové kompromisy s vkusem svých spanilomyslných čtenářek nedělá. Tábor Všech svatých má své jméno od toho, že se lágrové baráky jmenují Svatá Cecílie, Svatý Kazimír, Svatý Florián. Děj se odehrává ve dvou rovinách: Jednak v roce 1947, kdy se část zavlečených Poláků vrací do vlasti, jednak ve vzpomínkách hlavní postavy, bývalého poručíka Gregorčika, před jehož zrakem se promítá film jeho dětství a mládí na malém polském městě, rozvrat manželství jeho rodičů, příchod nacistických vojsk, zatčení a poprava jeho otce a nakonec osvobození koncentráku v Papenburku Američany. Právě zde je jedno z nejsilnějších míst knihy, snad proto, že běží o téměř holý děj, zbavený ideologických diskuzí, které jinde knihu příliš zatěžují, a oproštěný od neustálých literárních a jiných narážek (od polské literatury 19. století až třeba k Vlastovi Burianovi). V této chvíli se jinde zřetelná nepřítomnost vědomého uměleckého slohu mění takřka ve styl „an sich“.

»A tam, za kanálem — vzpomínal si Gregorčik — objevilo několik Srbů na vedlejší koleji cisternový vagon s alkoholem. Stovky lidí běžely k nádraží, jakoby je ze vzduchu bičovaly ohnivé dýtky. Do čela běžící hordy se prodrali Srbové. Zakrátko se celá ta hromada namačkala v úzkém nádražním průchodu do chomáče. Vykřikli lidé, ušlapaní k zemi a zaklínění. Ženy klopýtaly o koleje a pražce. Silnější Francouzové odstrčili Srby na stranu. Sotva se Francouzi zmocnili jeřábu cisternového vozu, už je Srbové odervávali rukama a nohama. Pár rozedraných chlapů vyskočilo na vagon jako na koně a pokoušelo se otevřít uzávěr. Jeden přiběhl se sekerou. Konečně z natrženého boku prýštil alkohol, jakoby po doteku Mojžíšovy hole. Řvali a drželi pod namodrale bílým pramenem ústa, nádobí, čepice, ba i holínky. Rozpoutala se bitva o jediné vědro. Nejsilnější ze všech si vydobyl několik litrů, když kolem sebe kopal, kousal a slepě mlátil pěstmi. Přibíhalo stále víc lidí. Bez dechu se Italové, Rusové, Poláci a Ukrajinci vrhli na břicho k obrovské kaluži vypaňčované tekutiny, nabírali si z ní rukama,

potápěli se obličejem a vlasy, chlemtali jako z koryta a polykali mlaskající dokonce i špinavou usazeninu dna. Jenom jediný, usmrkaný Čecháček, běhal zoufale kolem té hromady lidí a křičel z posledních sil plic: „Metyl-špiritus“, ale rozohněné množství mu ani v nejmenším nevěnovalo pozornost.«

Následující scény, popisující následky této hrůzné pitky, jsou obrazem hnusu, který člověk dovede připravit právě jen sám sobě. Nowakowski ovšem nepoužívá těchto až k hranici snesitelnosti drastických prostředků samoučelně, nýbrž aby na nich stále znovu ozřejmoval svůj úmysl, postavit na pranýř nízké instinkty v člověku, a především mezi ně zahrnout slepý nacionalismus. V tom je tato epizoda, končící fysickou slepotou jejích účastníků, pro jeho knihu mimovolně téměř symbolická.

Absurdnost nacionalismu demonstruje Nowakowski napořád především tím, že tahá z ohně samá žhavá želízka, zvláště nejzvrhlejší splodinu zvráceného národovectví, antisemitismus. Tak oběti hitlerismu po svém osvobození uspořádají mimo jiné židovský pogrom, tak jedna z vedlejších figurek soudí, že Hitler, když se dopouštěl takových zvěrstev, „ani přece nemohl být Němec, ale musel být Žid“. A tak také Gregorčík, když se ožení s Němkou, je vyobcován z lágrového společenství a jeho žena je svými soukmenovkyněmi ze sousedství nazývána „zpolštěná kurva“. Dokonce i Gregorčíkova matka píše z Polska svému synovi: „Často mám strach, že bys tam mohl zůstat navždycky, že by ses mohl oženit s cizinkou. Tvé děti by nerozuměly ani slovo polsky. Promiň mi tuto poznámku. Jestliže člověk je tak smutný, jdou mu hlavou různé hrozné myšlenky. Pusu — matka.“ Jiná drastická, ale zřejmě příznačná epizoda se odehraje, když se Polák, který při loupeži zabil čtyři Němce, pokouší ukrýt v lágru. Dokonce ani katolický kněz nechce být nápomocný policii prostě proto, že kromě anglických MP (Military Police) pronásledují vraha také němečtí strážníci. A polský vlastenec přece nebude spolupracovat proti krajanovi s nepřítelem! Jaké je vlastní autorovo stanovisko k těmto výstřelkům, dává najevo na jednom místě, kde červenobílé frázičky lágrového propagandisty nazývá lapidárně „vlastenecký klystýr“. Jinde zase sesměšňuje úředníka UNNRY, který se snaží přemluvit Poláky k návratu do vlasti potravinovými balíky s vaječným práškem tím, že Gregorčík vzkřikne nad hlavou davu „srací prášek“. Vcelku však osvobozující humor této knize chybí. Kde jsou náběhy, zvracejí se v škleb.

Jako byl pro naše poměry netypický vztah exilového a domácího Poláka v povídce „Výlet do Vídně“, tak je nám naštěstí vzdálený i tento bojovný nacionalismus, vydatně opepřený antisemitismem. Naše chyba je však asi v tom, že kdyby český autor chtěl se stejnou otevřeností mluvit o specificky českých záporných charakterových vlastnostech, že by byl možná ještě víc zrádcován, než Gregorčík pro svůj sňatek s Němkou. V diskusi o Nowakowského románu se ostatně objevila patetická otázka: „Nepomlouvá tento autor vlastně svůj národ?“ Naproti tomu je zajímavé, že západoněmecká reakce v časopisech, novinách a v rozhlase byla vesměs velmi pozitivní právě pro otevřenost, s kterou Nowakowski mluví, a to nejen o svých krajanech, ale i o Němcích a to jak nacistech, tak těch ostatních.

Jestliže horká železka nespálila Nowakowského politicky a ideologicky (pravda je nakonec nejlepší politika a „ideologie“), nevyšel z toho docela beze škody umělecky. Jeho hromadění motivů, které ukazují bankrot nacionalismu v nejrůznějších perspektivách, je sice dokumentárně velmi názorné a přesvědčivé, ale umělecky stejně nebezpečné, jako příliš silná slova. Je to totiž tak, že v umělecké próze druhé silné slovo nestupňuje první, nýbrž jeho účinek spíše anuluje. Kdo se neřídí tím, že méně je v umění víc, hromaděním prostředků jejich výsledek nenásobí, ani neumocňuje, nýbrž spíše ruší. Zdá se nám však, že toto nebezpečí autor formátu Tadeusze Nowakowského brzy překoná, protože ho omezení reality na její stránky dokumentární, ideologickou a polemickou natrvalo neuspokojí.



Ukrajinská lyrika

Filosofická fakulta Svobodné ukrajinské university uspořádala v Mezinárodním studentském domě v Mnichově Večer ukrajinské lyriky. Úvodní projev přednesl rektor university prof. dr. Ivan **Mirčuk** — Masarykův přítel. Nejprve podal přehled vývoje ukrajinské lyriky, jejíž kořeny a první zlomky nacházíme již v 11. stol. Hlubší pozornost pak věnoval jejímu „novému zrodu“ spojenému s jménem předromantika Ivana Kotljarevského (1769—1838). Pak přešel k romantické epoše symbolisované jménem Tarase Ševčenka (1814—1861). Před sovětským uchvácením moci ovládly ještě dva směry ukrajinskou poesii — realismus (Ivan Franko, F. Halip, O. Konyškyj) a modernismus (B. Lepkyj, L. Ukrainka, O. Oleš). Sovětská okupace Ukrajiny odrazila se v ukrajinské poesii epochou úpadku. Sověti se snažili, aby nová politická situace a proces industrialisace cizí ukrajinskému meditativnímu duchu se projevil v literatuře. Ideou ukrajinské literatury před rokem 1917 byly dva tvůrčí směry — panslovanský kosmopolitismus jako světový názor a z náboženské jistoty vycházející touha zduchovnění půdy — směr, který o dvacet let později byl v západní Evropě nazván ruralismem. Socialistický realismus nemohl nikdy pevně zakotvit v ukrajinské lyrice, takže ukrajinští básníci byli často kritisováni ústředím Svazu sovětských spisovatelů a řada se jich časem ocitla ve vězeních nebo byla umlčena. Ani jeden z nejvýznamnějších sovětských ukrajinských básníků P. Tyčyna nebyl ušetřen kritiky strany.

Z řady ukrajinských básníků v exilu, kteří se snaží navázat na tradici předsovětské ukrajinské literatury, mnozí žili za Masarykovy republiky v Praze — dnes jsou většinou v USA. K nejvýznamnějším básníkům v exilu patří J. Malanjuk, J. Dryhynyč, I. Kovaliv, M. Čyrškyj, O. Stefanovyč a V. Janiv.

Ukázky z ukrajinské lyriky v překladu Marie Mirčukové a Hanse Kocha přednesl lektor ukrajinštiny na insbrucké universitě Christian Leitgeb. „Večer ukrajinské lyriky navštívený řadou německých spisovatelů svou úrovní zasadil velkou porážku koexistenčním šachistům“. (Dr. Jansen.)

METEOR

Meteor, tříška Věčnosti v mé dlaní,
dar světů, rozžhavených dobila.
Včera jej nad·mou hlavou znenadání
ledová věčnost ztratila.

Je vyhaslý a němý, ještě hlušší
než kámen země mé, než hlušina —
ale já miluji jej celou duší,
protože záhada v něm počíná.

Díky za tuto zatoulanou sazi,
za tento výdech žhavých, věčných plic;
je mocný, slyším v kosmu praskot hrází,
vím všechno o údělu létavic:

Zářit a růsti v kruhu tajné moci
ve světě, který mezím času uniká
a padat, padat v ohni černou nocí
a zhasnout v prázdných rukou básníka.

Přebásnil Jiří Kovtun

Exilové literatury navazují na tradici přerванou totalitním režimem.

Ivan Bunin

*

PROPAGANDA A — PRAXE

● Orgán Čs. akademie věd měsíčník „Právník“ v únorovém čísle si všímá disertační práce Jiřího Chýského nazvané „Problematika nucené práce se zřetelem k otázce podstaty pracovního právního poměru“ a cituje některé pasáže z této „vědecké práce“. Chýský ve své práci zdůrazňuje, že „v lidově-demokratickém Československu nucená práce neexistuje“, že je to kapitalistická propaganda (Právník č. 2, únor 1960, str. 181—189).

Orgán Krajského výboru KSČ v Plzni „Pravda“ píše v článku nazvaném „Já na vojnu nepůjdu“ o případu Františka Mondla doslova: „Tak kapitola příštích několika let bude pro Františka Mondla omezena jen na pobyt v Nápravném pracovním táboře.“ (Pravda, Plzeň 12. III. 1960, str. 3.)

*

Zákon č. 247 z 25. X. 1948 „O táborech nucené práce“ s. akademici jste neznali?!

Jak může akademie vydávat vědecké práce o nucené práci, když jejich autoři nesmějí o existenci a práci orgánů StB ani vědět?

PRAVDA JE OSAMĚLA

V době, kdy T. G. Masaryk může být ve své vlasti veřejně jen haněn, je nejčastěji z celého demokratického světa připomínán kladně a objektivně právě v západním Německu. Tak letos v létě vysílá západoněmecký rozhlas v Kolíně nad Rýnem v druhém programu na velmi krátkých vlnách v řadě rozhlasových portretů, věnovaných Lincolnovi, Gandhimu, Novalisovi a jiným velkým mužům, také dvě hry o Masarykovi. Jejich autorem je Petr Lotar, herec, dramaturg a spisovatel německého původu z Prahy, který je vynikajícím překladatelem z češtiny a jehož zásluhou se česká literatura i divadlo z doby demokracie uplatňují v rozhlasích a divadlech celé západní německé jazykové oblasti. Lotarovy hry, nazvané „Pravda je osamělá“, jsou založeny na Čapkových Hovorech, monografii Jana Herbeny, Masarykových spisech a další literatuře. Realistické pásmo zvukových momentek z Masarykova života z doby bojů o Rukopisy, z hilsneriády, z první světové války, z Masarykova rozhovoru s prezidentem Wilsonem a z jeho diskusí s filosofem Rádlem, je povýšeno na vyšší, uměleckou rovinu druhým, imaginárním řetězem dialogů Platon — Masaryk. Umělecký šéf oddělení rozhlasových a televizních her v kolínském rozhlasu, Wilhelm Semmelroth, k Lotarovým hrám řekl: „Chceme posluchačům ukázat obraz muže, který spojil filosofické myšlení a politickou dalekozrakost, požadavky morální a nutnosti politické. Pro Masaryka byla morálka cestou k politice; a politika měla najít svou cestu k mravnosti. Lotarovy hry jsou rozmluvou mezi mravností a politikou, mezi mravním myšlením a politickým jednáním. Jsou manifestací Masarykovy věty, že duše je pravým základem demokracie.“

D.



Nová americká známka
s portrétem TGM
— v zemi Masarykově —
zakazaná.

Uměleckým profilem a vyprávěčským uměním rakouské spisovatelky Gertrudy Fussenegerové jsme se podrobněji zabývali ve studii Jaroslava Dreslera věnované knize „Dům temných džbánů“ (viz ARCHA č. 8 prosinec 1958, str. 207—210). Mezi tím vyšel v pražské Světové literatuře útok na další román Fussenegerové „Das verschüttete Antlitz“, který opět vydal Deutsche Verlags-Anstalt ve Stuttgartě. Autorem útoků je Jaroslav Putík, který si vysloužil partajní vavříny protiamerickým pamfletem „Svědomí“ (Případ profesora Oppenheimera. Podotýkáme jen — škoda že si místo americké zpravodajské služby, kterou nezná — nevěšmí raději komunistické StB a jejich konfidenčních praktik.) — Citáty z Fussenegerové ve Světové literatuře jsou násilně vytrženy z textu a zkracují pochopitelně obraz románu, který je psychologickou studií o osudech českého venkovského lékaře dr. V. Zemana v době od 1. do konce 2. světové války. Knihu přijala kladně nejen rakouská a švýcarská kritika, ale i německá a italská. Soudruh Putík došel však k závěru: „Básnický talent autorka má: vypráví ha-nebně... reakčnost knihy je klasická...“ Komunistická kritika nemůže odpustit západním autorům, že řeší

žhavé problémy z posic uměleckých a že si nenasazují ideologické brýle. Sv.

Román „Poutník neznámých oceánů“, který vycházel v minulých ročnících ARCHY na pokračování, vyšel nyní knižně nákladem Kult. sekce Čs. uprchlického výboru v Německu. Christenův trojdílný román o objevení Ameriky je prvním historickým románem vydaným v exilu. Na prvním dílu je bohužel vidět, že román byl původně myšlen jako kniha pro mládež. Druhý a třetí díl napsané později ukazují autorovu vspělou kulturu slova, výraznou scholovskou dikci — a pohled na svět vědomně hluboký nevyhýbající se duchovním rozměrům a bolesti života. Kolumbův život promítl autor do jednotlivých zastavení křížové cesty. Jestliže druhý díl je vášnivým dialogem Kolumba s renesančním světem, španělským dvorem a inkvisicí — je třetí díl již jen tichým monologem muže stojícím již na pomezí věčnosti. Román je novým pojetím — řekli bychom historické biografie zaměřené na vnitřní žár tvůrce ideje cesty do Indií přes Mare Tenebrarum za zapadajícím sluncem. Št. Vlašim

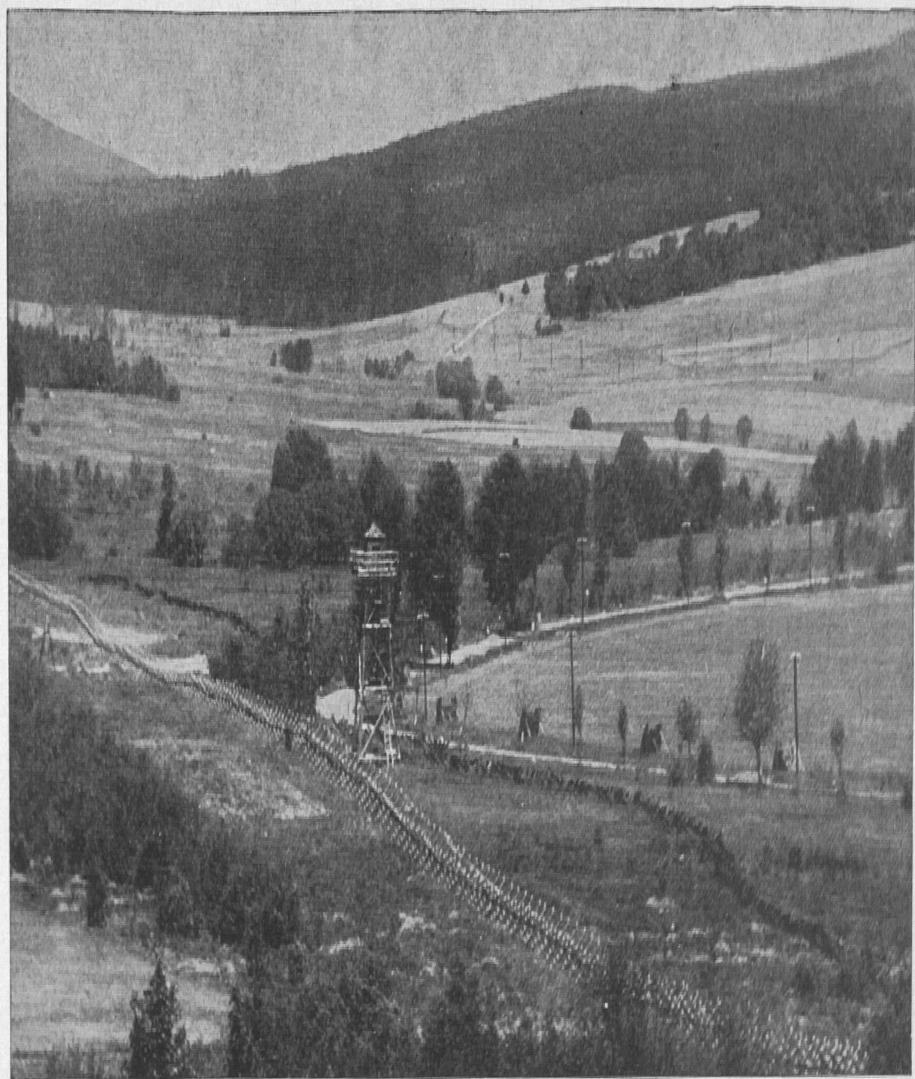
Kulturní celovečerní film Josefa A. Holmana

Uměleckého profilu režiséra J. A. Holmana jsme si podrobně všimli v Hlasu exilu (č. 4/1957) při premiéře jeho filmu „Zwei Herzen voller Seligkeit“ — v těchto dnech dostává se na plátna evropských biografů nový film Holmanův Obrázková kniha Páně (německý titul „Bilderbuch Gottes“, prozatímní anglický titul „Lord's Picture book“). V Německu a především v Rakousku dosáhl tento barevný film mezinárodní společnosti UNITED ARTIS u oficiální kritiky velkého ohlasu. V několika listech bylo zdůrazněno, že Holmanův film o alpské přírodě a životě zvířete snese srovnání s velkými Disneyovými filmy o zvířatech. Tři kameramani pracovali nepřetržitě dvě léta v Alpách a v nížinách Burgenlandu, aby zachytili tvůrčí bohatost života

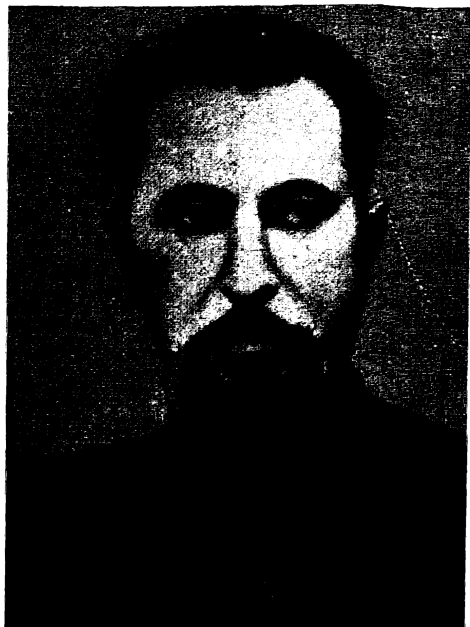
zvěře a rostlin v Bohem požehnané přírodě. Ideu filmu rozvrhl Holman jednoduše, ale účelně do zachycení života zvířete v Alpách ve čtyřech ročních obdobích a živé dramatickosti obrazu i slova dosáhl na zachycení symbiosy přátelství a nepřátelství v říši alpských zvířat. Hudbu k tomuto filmu zkomponoval V. Zillig — autor hudby k velkofilmu „Traumstrasse der Welt“ a nás zvláště potěší i dojme, že často zaslechne motivy ze Smetanovy Mé vlasti. V závěru stojí za to jen zdůraznit, že tento film československého exulanta byl již zakoupen v 31 zemích světa — a přitom zůstává skutečností, že Josef A. Holman natočil svůj poslední kulturní film před 25 let v Praze („Neznámý vojín mluví, Revoluce krve a ducha“).



J. Holman se svými spolupracovníky z německého filmu.



„Země nikoho
svědkyně nemá
vykřičníku Evropy...“
Z „Maďarské poemy“ z roku 1956



KIR THEODOR ROMŽA

Před 12 lety byl Sověty umučen PhDr. a ThDr. Theodor Romža, řeckokatolický biskup mukačevské diecese, významný filosofický a theologický spisovatel a pracovník v Unionistickém hnutí. Romžovou smrtí začal komunistický boj proti duchovní kultuře a tradici našich národů, který probíhá přes všechna komunistická upevzpečování na mezinárodních kongresech stále. Poslední obětí je Msgre Ladislav **Hlad**, který byl letos odsouzen k 9 letům, protože byl tajně vysvěcen na biskupa.

Anglická literární revue "PEN IN EXILE" v dubnovém čísle přináší tuto zprávu: „Mezinárodní výkonný výbor PENu (který zasedal 5.IV.1960 v Londýně) se mezi jiným zabýval otázkou uvězněných československých spisovatelů a dostal od čs. delegáta jasný příslib, že budou neprodleně učiněny kroky k jejich propuštění.“

Žádáme propuštění prof. dr. J. Berana, arcibiskupa pražského, básníků Jos. Palivce, J. Zahradníčka, J. Kostohryze a J. Dokulila, dále profesory Pešku, Rybu a Růženu Vackovou.

(Pro objasnění viz naši zprávu o XXX. kongresu PEN Clubu v Arše č. 8/1959 a v č. 9/1959).

Cyklus Dvořákových Biblických písní byl těžištěm hudebního večera mladého baritonisty dr. Josefa Šrámka. Mohutný hlasový fond a lyrické zbarvení Šrámkova baritonu dovedlo výrazně ztvárnit Dvořákovu náboženskou meditativnost. V druhé části koncertu zazpíval s dramatickou vervou Šrámek arie Musorského, Borodina, Čajkovského a Verdiho. — Originalitou koncertu bylo, že byl přednesen ve čtyřech jazycích: česky (Dvořák), rusky (Čajkovský, Musorský a Borodin), italsky a německy (Verdi). Debut Josefa Šrámka před mnichovským obecnstvem byl úspěšný. V úvodu koncertu promluvil prof. Max Hofmüller o náboženském hudebním umění Antonína Dvořáka.

Karel Plicka — František Volf

STARÝ ČESKÝ KALENDÁŘ

s ilustracemi Milady Malešové.

Bohatá sbírka starých písní, přísloví, pořekadel a pranostik.
250 stran s řadou barevných ilustrací — cena vázaného vý-
tisku DM 11,80

DEJINY ČESKÉ LITERATURY (I. díl: Starší česká literatura)

Kniha zachycuje české písemnictví doby románské, gotické,
renesanční a barokní — redigoval Josef Hrabák. — 531 stran,
celoplátěnná vazba DM 23,90

Dále upozorňujeme, že vedle **knižních novinek máme bohatý antikvariát české a slovenské literatury, novin a časopisů z doby první republiky.**

Dále vedeme veškerou československou exilovou literaturu
a exilovou literaturu ostatních slovanských národností.

VÝVOZ A DOVOZ KNIH

KUBON & SAGNER

MAJITEL OTTO SAGNER

München 34, Postfach 68 — Knihkupectví Hess-Str. 39

**Napište si o seznamy nových i antikvárních knih.
Vyřizujeme objednávky do všech světadílů.**

4. Karel ČAPEK: **Proč nejsem komunistou** (bibliofil). DM 2,50
5. H. J. HÁJEK: **Problém revoluce a kolaborace** (esej). DM 1,50
6. Dr. Felix MIKULA: **The power of Ideas**. DM 2,50

Publikace Čs. dálkové školy v exilu:

7. Dr. Josef KRATOCHVIL: **Má vlast** (čítanka). DM 10,—
8. **Doma i ve škole** (slabikář). DM 5,50
9. **Má vlast** (dějepis). DM 10,—

LUCERNIČKA

Edice krásné literatury v exilu vydala tato původní díla:

Řada a):

1. Jiří KOVTUN: **Blahoslavení** (poesie). DM 3,50
2. J. K. BABY: **Ptačí melodie** (povídky). DM 5,—
3. V. ŠTĚDRÝ: **Kožich** (novela). DM 3,50
4. Antonín CHRISTEN: **Modlitba domova v díle Jana Čepa** (esej). DM 2,50
5. J. K. BABY: **Povídky a bajky z přírody**. DM 3,—
6. Ivan JELÍNEK: **Skutečna**

Řada b):

7. Doc. Dr. Josef KRATOCHVIL: **Problém zoopsychologie a zoosociologie** (I., II. a III. díl).
8. František LISTOPAD: **Byty a prostory** (esej). DM 1,50